

FORUM CULTURAL

Anul VIII, nr. 1, martie, 2008 (28)

Editura Axa Botoșani

Coperta I - Vas cucutenian de la Drăgușeni - Botoșani
Coperta II - Turnul bisericii Popăuți - Botoșani

Redacția

Redactor coordonator

dr. Octavian-Liviu Șovan

Colegiul de redacție

Dana Petrariu, arhim. Luca Diaconu,

Stela Giosan, Gellu Dorian

Tehnoredactare

Octavian-Liviu Șovan, Spatariu Maria
Botoșani, str. Unirii nr. 10, tel.-fax. 516925, tel. 515173

SUMAR

CRONICA

Gellu Dorian

Premiul Național de Poezie "Mihai Eminescu" – o tradiție de care trebuie să se țină cont

.....1

Mihai Cornaci

125 de ani de lectură publică la

Botoșani.....3

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

dr. Silvia Teodor și Paul Șadurschi

Comoara din

bahnă(1).....6

PATRIMONIUL MOBIL

dr. Petre Otu, dr. Octavian Liviu Șovan

Aprilie 1944- Un general botoșănean se sinucide(2).....8

Valentin Coșereanu

Eminescu-Ipotești-Eminescu(12).....11

dr. Angela Olariu

Arta populară din zona Botoșanilor. Portul popular (12).....14

Ion Mihalache

Însemnări memorialistice(6).....17

Gheorghe Bâgu

Mărturisiri întineric(11).....20

dr. Daniel Botezatu

Botoșanii în evul mediu. Aspecteale vieții economice(1).....23

din

PATRIMONIUL IMOBIL

dr. Eugenia Greceanu

Ansamblul

urban

medieval

Botoșani

(24)...

.....27

RECENZII

OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN, *Necropola de tip Sântana de Mureș – Černjacov de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2005, 354 pag.+387 planșe (dr. Dan Gh. Teodor).....30

Forum cultural

REVISTĂ

EDITATĂ DE DIRECȚIA JUDEȚEANĂ PENTRU CULTURĂ, CULTE ȘI
PATRIMONIUL CULTURAL NAȚIONAL BOTOȘANI

CRONICA

Premiul Național de Poezie "Mihai Eminescu" – o tradiție de care trebuie să se țină cont

Gellu Dorian

Pe crolurile unor televiziuni a apărut zilele trecute o informație demnă de luat în seamă, ținând cont că ea venea dinspre Ministerul Culturii și Cultelor, pregătit, de anul acesta, cu un buget mai mare pentru așa ceva, să răsplătească cu premii substanțiale pe cei mai buni reprezentanți ai celor șapte arte. Cum literatura, arta cuvântului, se află printre acestea, ca unul care de șaptesprezece ani, cu spijinul Primăriei din Botoșani, al altor instituții și chiar, uneori, al Ministerului Culturii și Cultelor – mai ales în susținerea premiului *Opera Prima* -, am organizat manifestările de decernare a Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu”, consacrat poezilor români contemporani, mi-am spus că, în sfârșit, ideea dă roade și se instituționalizează. Nu știu cum are de gând Ministerul Culturii și Cultelor să definească și să organizeze o astfel de inițiativă, un astfel de proiect, dar dacă va decide ca aceste premii să fie decernate odată, într-o singură gală, eventual la București sau itinerant, ori într-un singur loc, importanța acestora se va diminua, pentru că percepția de grămadă în actul cultural duce cu gândul la cutume mai vechi, de nepreluat. Cum însă, așa cum îmi închipui, aceste premii vor avea și o valoare pecuniară destul de mare (între 10.000 și 20.000 euro, cum s-a spus!), dar și o greutate de rang național, decernarea lor trebuie să se facă, pe arte, în diferite centre ale țării.

Referindu-mă în titlul articolului meu la Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”, devenit deja o tradiție de necontestat la această a șaptesprezecea ediție,

nu ar fi de loc rău ca Ministerul Culturii și Cultelor, dacă va duce la împlinire acest proiect cu adevărat grandios și de mult așteptat, să se alăture organizatorilor de la Botoșani și să îmbrățișeze deja un brand cu autentică rezonanță națională, și decernarea seriei de șapte premii naționale să înceapă pe 15 ianuarie al fiecărui an la Botoșani, locul nașterii poetului național Mihai Eminescu, cel care i-a dat cuvântului limbii române cele mai profunde sensuri artistice, făcând din îmbinarea acestuia o adevărată artă, esență în fond a identității noastre naționale. Astfel se va putea începe cu deja o tradiție într-o astfel de generoasă inițiativă, iar memoriei poetului și locului care l-a născut importanță de brand național.

Cum decernarea unui premiu de o astfel de importanță nu incumbă numai cheltuielile de contravaloare pecuniară a premiului în sine ci și o întreagă altă serie de cheltuieli ce uneori ating sume greu de adunat, prin colaborarea cu unele centre importante din țară pregătite să preia o astfel de inițiativă, susținerea activității de decernare, de organizare a galelor ar fi mai lesne de înfăptuit. Ca să nu mai vorbim de scoaterea în evidență a unor centre culturale din țară care zac acum într-un con de umbră, pierzându-se într-o puzderie de manifestări culturale la care se dau tot soiul de premii, unele chiar „naționale”, unor „personalități” sau gloriole locale, diminuându-se importanța și valoarea culturală a unor astfel de premii. Un exemplu ar fi chiar, din păcate, Premiul Național de Critică și Istorie Literară „Petru

Creția”, acordat de două ediții de Memorialul Ipotești – Centrul național de Studii ”Mihai Eminescu”, fără să se facă minima mediatizare a acestuia. Cîți știu de existența acestui premiu decernat la Ipotești, în fața unui public restrîns, premiu, de altfel, girat de un mare nume, Basarab Nicolescu, și obținut, pînă acum, de personalități ca Pompiliu Crăciunescu și Corin Braga, nume importante, dar care, față de mulți alți critici și istorici literari, nu au adus mari contribuții la critica și istoria literară românească, dacă e să ținem cont de domeniile cărora îi este consacrat premiul. Aceeași instituție, de anul acesta, s-a dezis și de Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” pentru *Opera Prima*, premiu pus în brațe de organizatorii Premiului Național de Poezie „Mihai Eminescu” pentru *Opera Omnia* acum nouă ediții în urmă – deci o tradiție, nu-i așa! -, dorind, în schimb, să mai inițieze un alt premiu, internațional de data aceasta, acordat traducătorilor operei lui Eminescu. Dar dacă acest premiu îl va urma în formă și fond pe cel pentru critică și istorie literară nu va însemna mare lucru, evident. Or, așa cum am spus mai sus, un premiu de rezonanță națională, cu susținerea pe care ar putea-o oferi Ministerul Culturii și Cultelor prin inițierea premiilor naționale pentru cele șapte arte și a instituțiilor locale, ar eclipsa astfel de inițiative surde, paralele, care nu par a fi decît lustruirea unor interese personale ale celor care le inițiază.

De șaptesprezece ani, la Botoșani, se acordă Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu”. Tot atîția poeți români contemporani l-au obținut, dînd premiului,

prin girul unui juriu format de-a lungul anilor din personalități ale literelor românești ca Laurențiu Ulici, Marian Papahagi, Mircea Martin, Cornel Ungureanu, Al. Călinescu, Florin Manolescu, Daniel Dimitriu, Petru Poantă, Ion Pop și, nu în ultimul rînd, Nicolae Manolescu, caracterul de cel mai rîvnit premiu literar, chiar dacă greutatea lui pecuniară nu este atît de mare pe cît ar fi dorit-o poeții dar și organizatorii. Seriozitatea cu care s-a lucrat de-a lungul anilor, pornind de la nominalizări și terminînd cu voturile acordate din partea juriului răspîdit în patru mari centre culturale ale țării (2 din București, unul din Iași, unul din Cluj și încă unul din Timișoara), dar și cu modul de organizare a galei, sobru și simplu, ospitalitatea gazdelor, toate acestea au făcut ca premiul să reziste și să se impună, să fie așteptat de la an la an cu foarte mare interes atît de mass-media, de poeți, de public, de organizatori. Destule elemente, nu-i așa, ca Premiul Național de Poezie „Mihai Eminescu” să fie luat în atenție de Ministerul Culturii și Cultelor, oferindu-i-se, în sfârșit, șansa să se instituționalizeze cu adevărat și să capete și greutatea pecuniară care i-ar asigura poetului laureat un timp de liniște din punct de vedere al independenței materiale. Cum nici un scriitor român, ca să nu mai vorbim de poeți, nu poate trăi numai din scris, fiind obligat să facă și altceva pentru a-și asigura traiul zilnic, diminuîndu-și din timpul de creație – la unii perioada de creație fiind și foarte scurtă –, un astfel de premiu ar mai ușura traiul unor poeți ce merită cu adevărat o astfel de răsplată.

Mircea Dinescu - laureatul Premiului Național de Poezie”Mihai Eminescu” pe anul 2007, Opera Omnia

Anul acesta, juriul, format din Nicolae Manolescu, Mircea Martin, Al. Călinescu, Cornel Ungureanu și Ion Pop, în urma nominalizărilor sosite de la Botoșani - și anume: Cristian Simionescu, Mircea Dinescu, Ion Mircea, Nicolae Prelipceanu și Nora Iuga -, a decis ca premiul să-i fie acordat poetului MIRCEA DINESCU.

Mircea Dinescu s-a născut la 11 noiembrie 1950, la Slobozia. Absolvent al Facultății de Ziaristică a Academiei „Ștefan Gheorghiu” (1984). Angajat la Asociația Scriitorilor din București (1972-1976); redactor la revista „Luceafărul” (1976-1982) și la „România literară” (1982-1989). Din

1988, se manifestă ca opozant al regimului comunist. Arestat la domiciliu, acordă două interviuri gazetei „Liberation” (martie 1989) și ziarului Frankfurter Allgemeine Zeitung (noiembrie, 1989). Președinte al Uniunii Scriitorilor din România (1990-1994). Întemeiază săptămînalul „Academia Cațavencu” (1990), pe care îl conduce pînă în 2000. Director al revistelor „Plai cu boi” (2001) și „Aspirina săracului” (2003).

Opera poetică: „Invocație nimănu” (1971), „Elegii de cînd eram mai tînr” (1973), „Proprietarul de poduri” (1976), „La dispoziția dumneavoastră” (1979), „Teroarea bunului simț” (1980), „Democrația

naturii” (1981), „Exil pe o boabă de piper” (1983), „Rimnaud negustorul” (1985), „Moartea citește ziarul” (Amsterdam, 1989), „Proprietarul de poduri” (antologie, 1968-1985, 1990), „O beție cu Marx” (1996), „Fluierături în biserică” (antologie, 1998), „Opera poetică, I, II”, Chișinău, 2005, „Cele mai frumoase 101 poezii” (antologie), 2006. Alte cărți: „Pamflete vesele și triste” (1990-1996), „Mozaic umoristic” (1998), „Nelu Santinelu. Căprar la Cotroceni” (1998).

A obținut Premiul Uniunii Scriitorilor din România (1971, 1976, 1981). Premiul Internațional de Poezie (Rotterdam, 1989); Premiul Internațional CET, Budapesta 1998, Premiul Herder pentru Literatură (1999).

Gala de decernare a premiului a avut loc în ziua de 13 ianuarie 2008 pe scena Teatrului „Mina Eminescu” din Botoșani, urmată de un spectacol susținut de cantautorul

Florin Săsărman și actorul Dan Rădulescu. Lui Mircea Dinescu i-a fost decernat, în aceeași gală, și titlul de Cetățean de Onoare al Municipiului Botoșani.

În aceeași gală a fost decernat și Premiul Național de Poezie „Mina Eminescu” pe anul 2007 pentru *Opera Prima*. Acesta a fost conferit de un juriu format din Mircea Martin (președinte), Al. Cistelecan, Mircea A. Diaconu, Vasiule Spiridon, Daniel Cristea Enache și Ioan Holban poetului FLORIN PARTENE pentru cartea „Reverența”, Editura „Vinea”, 2007. Au mai fost nominalizați poezii: Hose Pablo – „Căpșune în inima mea”, Chișinău, 2007; Dumitru Necșanu – „Omphalos”, Editura Axa, 2007; Ofelia Prodan – „Elefantul din patul meu”, Editura Vinea, 2007; Cristina Ispas – „Fetița – mixaj pe vinil”, Editura Vinea, 2007.

125 de ani de lectură publică la Botoșani

Pe data de 28 noiembrie 2007, la sediul central al Bibliotecii Județene "Mina Eminescu" Botoșani a avut loc ședința festivă dedicată încheierii anului în care instituția a sărbătorit 125 de ani de funcționare neîntreruptă (Foto 1).

La manifestare au fost prezenți bibliotecari din comunele și orașele județului, autori de carte, prieteni și utilizatori apropiați

Foto 1. Aspect din timpul manifestării

ai bibliotecii, reprezentanți ai instituțiilor de cultură și ai societăților culturale, precum și truditores ce au slujit cu dăruire instituția sărbătorită.

După cuvântul de salut adresat participanților la sărbătoare, directorul instituției, doamna profesor Cornelia Viziteu prezintă un scurt istoric al Bibliotecii arătând

Mihai Cornaci
că inițiativa privind bazele primei biblioteci publice din Botoșani aparține primarului de atunci Th. Boyan (1834 - 1889).

Menționăm că acesta a rămas în amintirea generațiilor ca unul dintre cei mai luminați și inimoși¹ conducători pe care i-a avut orașul în a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

Acesta a susținut și justificat propunerea privind înființarea unei biblioteci publice în martie 1882, în care s-a discutat bugetul urbei pentru intervalul 1882 – 1883, ce includerea cheltuielilor și subvenția pentru înființarea doritei instituții.

Deși până la urmă propunerea a fost admisă de majoritatea consilierilor, ea a suscitat unele discuții și argumentări din partea unora dintre ei: „... se mai notează că, cu ocaziunea votării subvențiunii de 1000 lei pentru fondarea unei biblioteci publice Dl. consilier Soroceanu a declarat că este contra acestei sume ce se mai adaugă la buget sub acest titlu, cerând ca mai bine să se destineze pentru plata unui număr de sergenți de vil (de oraș) meniți pentru paza orașului, căci este nevoie a se spori numărul acestora”².

În mod oficial prima bibliotecă publică din Botoșani a fost inaugurată la 14 noiembrie 1882, în localul Școlii primare de Băieți nr. 1 „Marchian” având prevăzute în statutul de funcțiune trei posturi retribuite: bibliotecar,

subbibliotecar și îngrijitor.

Pentru anul 1883 mia de lei alocată din bugetul primăriei pentru buna funcționare și întreținere a bibliotecii a fost repartizată astfel: 580 lei pentru cumpărarea de cărți, 300 lei pentru legătorie și 120 lei pentru plata îngrijitorului (10 lei pe lună).

Primul bibliotecar a fost V.C. NĂDĂIDE (1855 - 1899), învățător și revizor școlar pentru județele Botoșani și Dorohoi, autor al mai multor lucrări didactice, membru fondator al Ateneului Român din Botoșani. Pe actele de corespondență ale bibliotecii este lăsată amprenta ștampilei cu înscrisul „ROMÂNIA. BIBLIOTECA DIN BOTOȘANI - 1882”.

Foto 2. C.P.I. circulantă de la Botoșani la Tg. Neamț (04.04.1911) 1990 U.P.U. Editura Ad. Maier & Stern – București (în colecția autorului).

Concepția înaintată despre rolul bibliotecii ca instituție de cultură și educație în societate reiese din expunerea primarului (1873? 1875 - 1884) Th. Boyan la proiectul de buget pe anul financiar 19-883-1884. „... În scopul mai mult de a veni în ajutorul tinerimii studioase, comuna, în cursul anului trecut, a înființat, cu ajutorul și a persoanelor private, o bibliotecă publică, așa că astăzi orașul Botoșani posedă încă o instituție de lumină care, constat cu fericire, merge din ce în ce mai progresând”.

Prima școală primară urbană de stat a fost înființată în 1832³ ca urmare a prevederilor Regulamentului Organic în al cărei spațiu la 14.12.1882 a fost inaugurată prima bibliotecă publică din Botoșani (Foto 2).

După aproape doi ani de funcționare, biblioteca publică a Primăriei Botoșani cu cele 2474 volume exercită o oarecare stare de concurență bibliotecii Liceului Laurian⁴, cu care în cele din urmă a fost nevoită să se contopească în urma unor intervenții din partea Ministerului Instrucțiunii Publice și cu susținerea profesorilor Liceului N. Giurgea și Em. Leonescu, membri și în Consiliul Comunal al orașului Botoșani.

Astfel la 21 oct. 1885 Biblioteca Publică a Comunei Botoșani este strămutată cu tot mobilierul în localul Liceului Laurian, fără a fi constituită ca secție aparte, destinată publicului larg, așa cum preciza anterior mutării același Minister al Instrucțiunii.

Chiar dacă în documentele de arhivă există puține date concrete legate de evoluția lecturii publice, biblioteca a fost mereu prezentă în viața spirituală a comunității, fiind utilizate cele peste 3522 volume existente în urma inventarului din anul 1901⁵.

Din cauza evenimentelor generate de primul război mondial, clădirea Liceului „Laurian” a ars împreună cu cea mai mare parte a fondului de carte. După război începe refacerea fondului de carte (recuperări și donații) încât în 1920 cei 1720 cititori aveau la dispoziție 970 volume.

Din anul 1934 găsim în documente denumirea de Bibliotecă Comunală, ce a funcționat în localul din strada Armeană nr. 11. În această perioadă fondul de carte s-a mărit cu 2000 volume prin donația savantului Grigore Antipa.

În anul 1943 Biblioteca Comunală își schimbă sediul în casele TĂLMACIU din Calea Națională nr. 275.

După trecerea frontului în martie 1944, organele locale au reluat inițiativa refacerii fondului de carte, încât la 01.02.1945 Ziarul „Clopotul” consemnează: „Nu este o întâmplare că în acest oraș există cea mai mare bibliotecă din nordul Moldovei ...”.

Foto 3. Fostul sediu al B.N.R. (agenție, filială, sucursală) Botoșani. Copie după C.P.I. din 1929, Editura Libr. „Lumina F.S. Davidescu” Botoșani (în colecția autorului).

În luna mai 1948, conform unui proces-verbal de predare-primire, fondul includea 15.478 volume. Din 1951 „Biblioteca comunală” devine „Bibliotecă regională”, iar în 1952, conform noii împărțiri administrativ-teritoriale, se transformă în „Bibliotecă raională”.

În anul 1968 este încadrată la categoria de „Bibliotecă municipală”, iar din 1974 și în prezent, „Bibliotecă județeană”.

În aprilie 2005 sediul central al Bibliotecii Județene „Mihai Eminescu” Botoșani a devenit clădirea fostei sucursale a Băncii Naționale a României(foto3). Construită în 1928, a funcționat cu această destinație până la 31 august 2000.

La sărbătorirea centenarului din noiembrie 1982, prin decret prezidențial bibliotecii i se acordă titlul de Biblioteca Județeană "Mihai Eminescu".

Este de menționat și faptul că cei peste 150.000 utilizatori activi beneficiază de un patrimoniu de aproximativ 600.000 unități de bibliotecă (cărți, periodice, discuri, hărți, material audio-video, medalii, emisiuni monetare, cărți poștale ilustrate, etc.).

Cu acest patrimoniu activ se regăsește pe drept ca o instituție publică de informare și documentare în topul instituțiilor locale ce aduc contribuții de seamă la întreținerea și evoluția actului cultural.

La moment aniversar s-au acordat diplome de excelență secțiilor și bibliotecarilor cu activitate deosebită.

În acest cadru de sărbătoare, în partea a

doua a manifestării au fost lansate volumele de poezie "În calea misterelor" și "Pentru tot și pentru toate" semnate și prezentate de Lucreția Andronic; două volume ale lucrării "Armeni de seamă din România" de Simion Tavitian, prezentate de prof. Elena Florica Șuster și volumul "Un destin: Alecu Ivan Ghilia" lucrare semnată de Valentin Ciucă, dedicată scriitorului și artistului plastic botoșănean.

În încheierea manifestării doamna director Cornelia Viziteu declara: "Mulțumim utilizatorilor și prietenilor bibliotecii pentru că au făcut și din acest an, unul unul de mare sărbătoare, precizând că biblioteca este un loc în care se regăsesc diverse categorii sociale, cu diverse și rafinate gusturi pentru lectură și informare".

Pentru marcarea momentului aniversar biblioteca a editat o insignă în patru variante realizate la firma locală S.C. NELY-COM Botoșani(Foto 4-7).

Pe fața de expunere este redat noul sediu central al bibliotecii asociat cu bustul poetului Mihai Eminescu în varianta cărților poștale ilustrate (cu ramă) editate de revista "Convorbiri didactice" redactată de prof. Mihai Semenov din Bacău.

Foto 4-7

NOTE

1. „Aproape tot ce avem astăzi: strada, lumina, igiena, școli, instituții de binefacere și cultură, frumusețe și civilizație etc. se datoresc imboldului și inițiativei pornite acum 50 de ani în urmă de către Teodor Boyan”. Vladimir Șardin, *Din trecutul Botoșanilor.Fiuguri dispărute*, 1929.

² Arhivele Naționale Botoșani, fond, „Primăria orașului Botoșani”, Dosar 14/1882, p.92-92.

³ Din 1869, Școala „Marchian”.

⁴ În 1874 era dotată cu „355 opuri în 444 exemplare și 475 volume”, v. N. Răutu, *Istoria Liceului Laurian din Botoșani, 1859-1909*, Tipografia Reînvierea, Botoșani, 1909.

⁵ *Ibidem*, Inventar dispus de noul director al Liceului „Laurian”, prof. N. Răutu (1901-1905). S-au grupat pe specialități unitățile de bibliotecă provenite din cele două fonduri contopite, plus donațiile și cele trimise de Academia Română și Casa Școalelor.

BIBLIOGRAFIE

1. St. Cervatiuc în „Biblioteca” nr. 1-2/1983 (Supliment al revistei „Cântare României”).
2. Cornelia Viziteu, Olga – Lia Romanovschi – Biblioteca Județeană „Mihai Eminescu” – Monografie „120 de ani de lectură publică 1882 - 2002”, p.3-4.
3. Ștefan Ciubotaru „Monografia orașului Botoșani”, Editura Axa Botoșani 1997, p.216-217.
4. Ștefan Ciubotaru, Ionel Bejenaru „Botoșanii de altădată până la 1944 – album documentar”. Editura „Axa” Botoșani, 1999, p.13, p106.
5. Ionel Bejenaru „Dicționarul botoșănenilor”, Editura „Moldova” Iași, 1994, p.57-58.

PATRIMONIUL ARHEOLOGIC

Comoara din bahnă(1)

dr. Silvia Teodor și Paul Șadurschi

La Lozna (com. Dersca, jud. Botoșani), pe valea Bahnei*, s-a dus în timp, pe parcursul mileniilor un strat de turbă, a cărui grosime ajunge pe alocuri până la 9 metri. Au fost antrenate în această depunere trunchiuri de arbori, ramuri, frunze și ierburi aduse de aluviuni de pe coastele dealurilor din preajmă, dar și spori sau polen provenind de pe plantele din vechime sau de la flora actuală. Vegetația de baltă abundentă sporea masa materialelor organice, alcătuind laolaltă, treptat, un strat de cărbune inferior, care deși de slabă calitate creștea permanent în această mlaștină eutrofă. Se adăugau la materialele acumulate aici, animalele și păsările de baltă moarte, ca și cele prinse de mlaștină. Scheletele acestora rămăneau însă suspendate în rețeaua de plante în care se împleticiseră.

Sătenii care se învecinau cu acest depozit de turbă obișnuiau încă din vechime să-l folosească la încălzirea locuințelor pe timpul iernii, după ce, în prealabil uscau brazdele de combustibil la soare, depozitându-l apoi în locuri uscate. După 1952, o întreprindere locală din Dorohoi** a trecut la exploatarea sistematică a zăcămintului, parcelându-l în băi și executând canale pentru scurgerea apei. Turba tăiată felii de cazma era stivuită și uscată, apoi transportată la Dorohoi de ude era repartizată școlilor, internatelor școlare și căminelor culturale, drept combustibil.

Intensificarea procesului de extragere a turbei în anii următori, a dus la descoperirea unor diverse materiale interesante cum ar fi schelete de animale dispărute din zonă, cum ar fi: bourul, cerbul lopătar, castorul, vite domestice, acornute, dar și variate unelte primitive din piatră și cremene și chiar o monoxilă***. Câțiva intelectuali din Dorohoi, au întreprins măsuri ca aceste descoperiri să fie depozitate în niște încăperi la Sindicatul

învățămintului, în vederea înfirișării unui muzeu local. Inițiativa a aparținut unor remarcabili oameni de cultură ai Dorohoiului printre care se aflau profesorii Constantin Romândașu și C. radinschi. Aceste materiale erau depistate prin elevi în întreg fostul județ Dorohoi și au constituit fondul de bază al muzeului raional, înființat în 1955 și care sporindu-și colecțiile s-a transformat, după 1968, în Muzeul de Științele Naturii din Dorohoi, având la dispoziție localul fostei Prefecturi a județului desființat.

În vara lui 1975, când în baia lor ajunseseră la a 8-a până de cazma (mai precis la 2,50 m adâncime), Constantin Popovici, Clement Anton și Dumitru Nichifiriuc, muncitori din satele mărginașe turbăriei (Lozna și Străteni), au rămas uimiți în fața unei descoperiri fără precedent: o lădiță de lemn alături de care se aflau câteva obiecte de fier cu lungimea depășind dimensiunile lădiței.

Crezând că au dat peste o comoară, au distrus lădița care devenise fragilă, desfăcându-se cu mâna, găsind în ea mai multe seceri, pile, cuțite și alte obiecte cu forme neobișnuite, multe dintre ele învelite într-o pânză și aceasta având consistența unei frunze de varză murată. Dezamăgiți, și-au dat seama că întreaga „comoară” era compusă din unelte vechi. Și-au amintit că o vorbă veche compară meseria cu o „brățară de aur”, că în vechime podoabele din metal prețios împodobite uneori cu pietre prețioase erau numite „scule”. Numai că ei găsiseră scule pentru muncile agricole și pentru fierărie la care se adăugau câteva arme (vârf de lance, cuțit de luptă și câteva obiecte care trezeau nedumeriri). Și-au zis că sunt totuși interesante și le vor da pentru muzeul școlar local, doamnei profesoare Claudia Michiuc de la Școala din Lozna. Și-au oprit ca amintire o nicovală bună pentru bătut coasa, un vâtrai, o zăbală, vârful de

lance pe care și le-au împărțit frățește. Obiectele din lădiță (cele mai multe dintre acestea fiind seceri), aveau mănunchiuri de lemn, dar consistența lemnului era aproape de cea a turbei, încât mânerulele se detașau de uneltele metalice cu ușurință. Un mâner din corn de animal era montat la o pilă cu zimții evidenți. Au curățat obiectele de resturile lemnoase, le-au spălat cu apa din baie apoi le-au înșirat pe mal, în lumina și căldura soarelui, să se usuce. Tot acolo au pus și resturile lădiței sfărâmate. S-au perindat să vadă obiectele insolite toți lucrătorii și cineva și-a dat cu părerea că evenimentul trebuie adus la cunoștința întreprinderii. Ajungând până la urmă la Dorohoi obiectele au fost puse într-o cutie de lemn pe un dulap. Acolo le-au găsit reprezentanții Muzeului Județean de istorie din Botoșani.

La acea vreme, Muzeul se afla în reorganizare și aceste depozite de unelte din a doua epocă a fierului completa de minune expoziția de bază. Obiectele recuperate de la Întreprinderea „Lupta pentru pace” s-au adăugat și piesele luate „ca amintire” de către descoperitori, după ce aceștia și-au dat seama de importanța științifică și culturală a descoperirii lor. Erau acum, în total, 56 de piese¹. Întrucât pe coasta cu expunere sudică a dealului se făceau tocmai săpături, cercetătorii în cauză, aceiași cu autorii prezentului articol, au discutat mult cu descoperitorii, au comentat pe marginea descoperirii, astfel încât să nu fie posibile unele erori. Piesele au fost predate Muzeului de istorie Botoșani, unde, pe atunci, tânărul restaurator Vasile Buinoschi le-a tratat cu multă atenție și afecțiune, întrucât mediul în care zăcuseră piesele au făcut ca metalul să nu fie corodat și pe multe dintre ele, în special pe seceri și pe una din coasă să se poată observa chiar amprenta țesăturii, iar unul din cuțitele depozitului și unul din împungătoare păstrând mânerulele de lemn.

Etalate în patru vitrine la Muzeul Județean de Istorie din Botoșani, piesele au fost văzute și de regretatul arheolog clujean I.H. Crișan, care avea ulterior să afirme că deși văzuse multe unelte din fier aparținând geto-dacilor, cele de la Lozna sunt cele mai bine conservate. Numai pe baza lor avem certitudinea că secerile lucrate de făurarii geto-daci aveau zimți intenționați meșteriți. Multe din secerile rămase din acele vremuri la Grădiștea Muncelului și din alte cercetări întreprinse sunt atât de corodate încât zimții s-au distrus cu totul.

Descoperirea a trezit interesul cercurilor științifice și rapoartele întocmite pentru sesiunile de comunicări au fost prezentate cu deosebită atenție, după un studiu amănunțit. Piesele au fost fotografiate, desenate și publicate cu prioritate, atât în Revista Muzeului Județean de Istorie „Hierasus”, cât și în publicații de mai mare răspândire și pătrundere în lumea științifică internațională.

O prezentare explicită, cu desene bine executate, pentru toate 56 de piese s-a făcut în publicația Uniunii internaționale de științe preistorice și protoistorice *INVENTARIA ARCHAEOLOGICA*, având textul în limba franceză cu datele tehnice, detaliile și bibliografia pentru descoperirile similare din țară și din străinătate. Cele 56 de piese au fost grupate în unelte agricole (cele mai multe), unelte de fierărie, unelte de dulgherie și tâmplărie, unelte ustensile și casnice, precum și câteva arme, piese de harnășament și câteva piese de utilitate multiplă sau mai greu de precizat.

Prezentăm în continuare concluziile la care s-a ajuns în urma studiului asupra uneltelor descoperite în turbăria de la Lozna și analogii cu piesele similare descoperite în alte locuri din țară cu vestigii geto-dacice dar și din Europa Occidentală cu urme ale invaziei celte.

1. După descoperirea sa, depozitul a fost depus la Întreprinderea *Lupta pentru pace* din Dorohoi, de unde le-a preluat Muzeul județean din Botoșani. După deplasarea noastră la turbărie, au mai fost aduse de muncitorii care l-au descoperit, câteva piese pe care le luaseră acasă. Acestea sunt: un vâtrai, o nicovală, un vârf de lance, o zăbală și o coasă. Pentru alte descoperiri din turbăria de la Lozna, cf. Silvia Teodor și P. Șadurschi, Hierasus, 2, 1979, idem, Dépôt d'outils en fer de l'époque Latène de Lozna, distr. Botoșani, Inventaria Archaeologica, XI, 1979.

* Bahnă: loc mlăștinos, mustind de apă, cu vegetație luxuriantă.

** „Lupta pentru pace”: fostă întreprindere de industrie locală, din Dorohoi.

*** Monoxilă: barcă primitivă scobită din trunchi de arbore.

PATRIMONTU MOBIL

Aprilie 1944- Un general botoșănean se sinucide(2)

dr. Petre Otu, dr. Octavian Liviu Șovan

În vârtoarea celui de al Doilea Război Mondial

La 1 noiembrie 1939, colonelul Sergheevici a fost detașat la comanda Regimentului 77 infanterie, dar a exercitat puțin această comandă, datorită îmbolnăvirii sale de diabet. S-a internat în spital la 4 aprilie 1940 și a beneficiat de trei luni concediu medical. La începutul lunii aprilie a revenit în unitate, dar a fost rechemat la Școala de subofițeri nr. 2 de la Botoșani, șefii săi reluând propunerea de a i se încredința comanda unei brigăzi. În sfârșit, la 6 iulie a fost numit comandant al Brigăzii 46 infanterie, iar la 1 august, comandant al Brigăzii 25 infanterie.

Vara anului 1940 a fost dramatică pentru România, care a cedat fără luptă Basarabia, nordul Bucovinei, ținutul Herța, nord-estul Transilvaniei și Dobrogea de sud. Desigur, că a fost o decizie a clasei politice românești, dar armata a fost pusă într-o situație umilitoare, fără precedent în istoria modernă a țării. În toamna anului 1916, armata a suferit o înfrângere catastrofală, în urma căreia inamicul a ocupat Oltenia,

Muntenia și Dobrogea. Dar aceste pierderi teritoriale au fost urmare a unor lupte grele, în care trupele române au opus o rezistență deosebită. Situația geopolitică a României din vara anului 1940 nu avea, fără îndoială, o soluție militară, raportul de forțe fiind net favorabil adversarilor noștri. Se putea, însă, recurge la o situație onorantă, care impunea o minimă rezistență împotriva Armatei Roșii⁸.

Nu cunoaștem opiniile colonelului Sergheevici despre cedările teritoriale din vara anului 1940. Știm, însă, că în iulie-august, el a comandat succesiv două detașamente, constituite dintr-un regiment de infanterie și unul de artilerie, ambele din compunerea Brigăzii 25 infanterie, ce aveau misiunea de a interzice pătrunderea inamicului spre Târgu Neamț și pe valea Siretului. În executarea acestor misiuni Colonelul Sergheevici a dovedit "foarte frumoase cunoștințe de întrebuințarea armelor și a marelui unități"⁹. Comandantul Diviziei 25 infanterie, generalul Nicolae Dăscălescu, îl aprecia ca "un ofițer superior de mare valoare", capabil să comande, în bune condiții eșalonul diviziei.

La 15 februarie 1941 s-au desființat comandamentele de brigăzi de infanterie și artilerie, o măsură destinată să flexibilizeze actul de comandă¹⁰. Prin urmare, colonelul Sergheevici a fost trecut comandant secund al Diviziei 25 infanterie, mare unitate aflată la Buzău și pe care a comandat-o în perioada 22 iunie 1941-10 ianuarie 1942. De la 1 noiembrie 1941 la 10 ianuarie 1942, el a asigurat, în calitate de comandant, desființarea diviziei.

La 10 ianuarie 1942 a fost numit comandant al Brigăzii 7 infanterie și, implicit, comandant al garnizoanei Botoșani. Prin calitățile sale, aprecia generalul Olimpiu Stavrat, comandantul Diviziei 7 infanterie, șeful său nemijlocit, colonelul Sergheevici a știut să impună garnizoanei Botoșani "o ordine și disciplină desăvârșită, ridicând

FOAIA MATRICOLA

D. Nr. 171/2004
Exp. 218, 219

1. Starea civilă

Numele și prenumele: Agripieriei Cornelia
 născută la: 14 April 1951, în: Goianeni
 place: Salcia, județul: Ilfov
 fiul lui: Constantin, și al: Ecaterina
 de religie: Ortodox, domiciliat la: Botoșani
 place: _____, județul: _____
 trecut în corp la: _____, data: _____

2. Schimbări în starea civilă în cursul carierei

cu: Soră Radușcu Ecaterina de religie: _____
 în anul: 1976, la: Boștie
 Căzătorii: da, în anul: _____
 divorț: _____, în anul: _____
 divorț: _____, în baza aprobării: _____

Diferențe: _____

Reclamații: _____

Numele: Cornelia Agripieriei, anul: 1951
 născută în anul: 1916, la: Secușeni
 Copii: 12, județul: Botoșani

la: Strada Noua - Porica, marcată la: 10.11.1994 la: Botoșani

Decese: Cornelia Agripieriei, decedat prin suferință la: 25.11.1999 cauză: decesului și suferință 10.1 din 20.11.1999 a: ca
Maru curte a: Strada și Strada 10.1

Întrucât armata română a început a doua campanie pe frontul de est, iar colonelul Sergheevici nu avea stagiul pe front, el a plecat, la 18 septembrie 1942, în fruntea brigăzii pe care o comanda, pe teritoriul sovietic. După o deplasare pe calea ferată de circa două săptămâni, trupele de sub comanda sa au debarcat la Stalino și au început marșul spre pozițiile de luptă din Cotul Donului. A trecut Donețul la Kamensk și după 24 de zile de marș pe jos a ajuns, cu gruparea sa, ce avea capacitatea de luptă completă, la Sokovskaia, în zona acțiunilor de luptă.

Pentru apărarea acestei fâșii, Armata a avut la dispoziție patru comandamente de

Corpul 1 armată, comandat de generalul Theodor Ionescu, se afla la flancul stâng al Armatei, și ocupa un front de 38 de km, din care 10 km de la extremitatea vestică se afla pe Don. El avea în componere Divizia 11 infanterie la dreapta și Divizia 7 infanterie la stânga, ultima având în frunte pe generalul Constantin Trestioreanu. Începând din noaptea de 31 octombrie/1 noiembrie 1942, colonelul Sergheevici a comandat gruparea tactică de "Est" a Diviziei 7 infanterie, compusă din regimentele 37 infanterie, 6 dorobanți și 8 artilerie, subunități de pioneri, de protecție antichimică, artilerie antiaeriană și antitanc.

A organizat în bune condiții apărarea în sectorul încredințat, iar, începând din 19 noiembrie 1942, gruparea de sub comanda sa, ca de altfel toate marile unități române, a făcut față marii ofensive sovietice. Corpul 1 armată s-a aflat în afara loviturii principale a Armatei Roșii, dar luptele au avut un caracter înverșunat și în fâșia sa. Gruparea tactică de "Est" a respins, timp de mai multe zile, toate încercările inamicului făcute, îndeosebi, în sectorul Regimentului 37 infanterie și asupra poziției denumită "botul de rață" din sectorul batalionului 2 al Regimentului 16 dorobanți.

Înfrângerea catastrofală suferită de Armata 3 la Cotul Donului, a obligat comandamentul german să mute apărarea pe râul Cir, dispozitivul constituit pe acest curs de apă fiind constituit din trupe germane, române și italiene. Gruparea comandată de colonelul Sergheevici a rămas pe poziția inițială și a asigurat, în noaptea de 18/19 decembrie, retragerea tuturor forțelor pe valea Seinenovka, dând astfel, posibilitatea articulării noului dispozitiv de luptă pe râul Donețk. În perioada 21 decembrie 1942-3 ianuarie 1943, din resturile Diviziei 7 infanterie, s-a format un detașament de valoarea unui batalion întărit, care s-a retras pe noul aliniament. După două săptămâni de ciocniri înverșunate, dar și de marșuri grele, detașamentul a reușit să iasă din încercuire, cu pierderi minime. Pentru bravura, energia și priceperea cu care a condus ieșirea din încercuire, detașamentul Diviziei 7 infanterie

și colonelul Sergheevici au primit mulțumirile și felicitările comandantului Corpului 29 armată german, în subordinea căruia au luptat.

Comportarea colonelului Sergheevici pe timpul celor două luni de înfruntări acerbe a fost mai presus de orice laudă. El s-a aflat permanent în rândul trupelor, a organizat cu pricepere dispozitivul și a condus cu bravură subordonații în luptă. Rănit la Grekov la piciorul drept, a rămas pe câmpul de luptă și a condus trupele din subordine. Pentru faptele sale de armă în luptele de pe Don și Cîr, el a fost propus de comandantul Diviziei 7 infanterie, generalul C. Trestioreanu, să primească ordinul Mihai Viteazul, clasa a III-a, cea mai prestigioasă decorație de război românească. Propunerea nu a fost materializată, dar colonelul Sergheevici a primit, la 16 septembrie 1943, "Crucea de Fier", clasa a II-a. Corneliu Sergheevici a mai fost decorat cu ordine și medalii românești, dar și străine, dintre care amintim, "Steaua României", în grad de ofițer și "Coroana României", în grad de comandor. De asemenea, comandantul Armatei 3, generalul Petre Dumitrescu, l-a citat pe colonelul Sergheevici prin ordin de zi pe armată¹³.

Atitudinea sa pe timpul luptelor din regiunea Donului trebuie remarcată, mai ales că nu toți comandanții de rang înalt și-au făcut datoria. Iată, de pildă, generalul Theodor Ionescu, comandantul Corpului 1 armată, nu a ținut cont de ordinele primite și s-a retras precipitat din zona acțiunilor de luptă, fiind, în plus, și foarte nervos. La 29 decembrie 1942, generalul Petre Dumitrescu, comandantul Armatei 3, solicita, printr-un

raport, generalului Ilie Șteflea, șeful Marelui Stat Major, sancționarea drastică, mergând până la îndepărtarea din armată a generalilor Theodor Ionescu și Aurelian Son, acesta din urmă fiind comandantul Corpului 5 armată..

Curajul și calitățile sale dovedite cu prisosință pe câmpul de luptă au fost răsplătite, la 20 martie 1943, Corneliu Sergheevici fiind avansat la gradul de general de brigadă și numit, în aceeași zi, comandant al Diviziei 20 infanterie. Această mare unitate, comandată, de generalul Nicolae Tătăranu, care s-a comportat în finalul campaniei lamentabil, a fost încercuită în punga de la Stalingrad și practic distrusă. Pentru a nu se părăsi tradiția, cinci mari unități care și-au pierdut în totalitate efectivele pe frontul de est (diviziile 1, 2, 11, 14, 20) au fost refăcute în martie 1943¹⁴.

Generalul Sergheevici a preluat comanda Diviziei 20 infanterie, a cărui comandament se afla la Alba Iulia, la 1 aprilie 1943. Reconstituirea unei mari unități este, dintotdeauna o problemă foarte dificilă, însă, el s-a achitat de ea, în bune condiții. A fost mereu în mijlocul trupe, a luat măsuri optime pentru încheierea comandamentului și intensificarea instrucției, pentru cazarea și echiparea subunităților. Generalul Emanoil Leoveanu, comandantul Corpului 6 armată, în subordinea căreia se găsea Divizia 20 infanterie, concluziona că "este un comandant de divizie foarte bun"¹⁵, generalul Nicolae Macici, comandantul Armatei 1, fiind de acord cu aprecierea.

NOTE

8.A se vedea Petre Otu, *Îmbrățișarea Anacondei. Politica militară a României în perioada 1 septembrie 1939-22 iunie 1941*, Editura Militară, București, 2006.

9.A.M.R., dosar personal, f. 47.

10.*Eliberarea Basarabiei și a nordului Bucovinei. 22 iunie-26 iulie 1941*, Editura Fundației Culturale Române, București, 1999, p. 66.

11.A.M.R., dosar personal, f.49.

12.Pentru operația Armatei 3 române de la Stalingrad a se vedea, între altele, Mihai Vasile-Ozunu, Petre Otu, *Înfrânți și uitați. Românii în bătălia de la Stalingrad*, Editura Ion Cristoiu, București, 1999, p. 105-122.

13. Ordinul de zi nr. 70 din 3 iunie 1943, dat la 5 ianuarie 1943; A.M.R., dosar personal, f. 52.

14.*Golgota Estului (iulie 1942-martie 1944)*, coordonator: colonel dr. Alesandru Duțu, Editura Fundației Culturale Române, București, 2000, p.43.

15.A.M.R., dosar personal, f. 55.

Eminescu – Ipotești – Eminescu (12)

Chiar dacă a fost nevoit să vândă moșia, Gheorghe Eminovici a rămas același om de ținută, căutat și întrebat – ca unul ce se pricepea în astfel de daraveri – așa cum se poate vedea și din scrisoarea pe care fiul său i-o adresează din Botoșani, în anul 1881, spunându-i că a fost numit *“espert într-o comisiune de esperți, pentru evaluarea stricăciunilor la acaretele din Cucorăni. Neputându-ți înmâna citația au schimbat numele matala și au scris al meu* (fiindcă Eminovici urma tratamentul unui doctor la București, acolo unde-i scrie fiul, n.n.). *Marți au fost comisiunea compusă din delegații tribunalului, din Arapu, ingineriu Zotta și de mine, cât și de o mulțime martori locali în Cucorăni”*. Din felul în care Nicu prezintă faptele, ca pe o scuză, dând explicații numeroase și având multă grijă să nu-și supere tatăl, reiese limpede că Eminovici tatăl era, în adevăr, om aprig la fire. Așa că fiul era *“nevoit a veni în toate zilele la Botoșani pentru formarea actului”*, care avea să fie încheiat a doua zi. *“La 27 a.c. (1881, n.n.) – spune mai departe Nicolae – se va judeca chestia*

Valentin Coșereanu

la Curtea de Apel, care a ordonat acea expertisă. Din partea institutului au fost avocatul Pavlov, un amic bun a lui Mihai, iar pentru Storfer avocatul Botez; pentru Bastita n-a fost reprezentant. Iazul, morile sunt cu desăvârșire distruse pe Cucorăni, asemenea și toate acaretele. Storfer nu s-a mutat încă cu familia, reparează casa”.

Cele aproximativ 288 fâlcii moldovenești, la cât era estimată moșia, au fost vândute *“cu pădurea și cu toate acareturile aflătoare pe ea, fără nici o rezervă pentru vânzător”*. A fost inclusă și o clauză: dacă la o eventuală înstrăinare va rezulta o diferență în plus sau în minus, prețul va crește sau va scădea proporțional. Cei 8200 de galbeni urmau să fie plătiți în felul următor: 2000 de galbeni la întocmirea actului, 2000 la 1 mai 1878, iar restul de 4200 de galbeni la 1 noiembrie 1878. Prin actul de vânzare-cumpărare, Gheorghe Eminovici se obliga să ridice imediat inscripțiunea ipotecară de 1200 de galbeni în favoarea lui Gheorghe Urzică, iar cea în favoarea Aglaiei Drogli urma să fie ștearsă din rata a doua a prețului. În cazul nerespectării acestei clauze, cumpărătorul Cristea Marinovici avea dreptul de a reține din rata plătită, la data de 1 noiembrie 1878, suma de 2200 de galbeni, pentru care să plătească dobânda de zece procente pe ani.

Cristea Marinovici a fost un om corect (deși mulți i-au adus tot felul de învinuiri, ca și cum ar fi luat cu hapca acest pământ, nu l-ar fi cumpărat cinstit), achitând prețul conform contractului și exceptând suma de 2000 de galbeni, care reprezenta dota Aglaiei, fiindcă inscripțiunea ipotecară nu fusese ridicată la acea dată. Gheorghe Eminovici a convenit atunci ca cei 2000 de galbeni să stea în depozitul lui Cristea Marinovici, fără dobândă, urmând să fie ridicați atunci când ginerele său, Ioan Drogli, va plasa acest capital *“cu garanție solidă și legală în alt loc”*.

Prilejul acesta s-a ivit la 2 mai 1880, când Gheorghe Eminovici a primit cei 2000 de galbeni din depozitul lui Cristea

Marinovici, eliberând chitanța respectivă și procedând la ștergerea inscripțiunii ipotecare de pe Ipoteștii ce erau deja în posesia lui Cristea Marinovici. Se pare că relațiile s-au mai îndulcit apoi între ginere și socru, de vreme ce Eminovici a împrumutat tot atunci, cu acordul acestuia, cei 2000 de galbeni în cauză Elizei Moritz (al cărei nume este adesea consemnat în acte cu grafia Maurice), cu dobânda de zece la sută pe an, iar pentru a asigura creditul, aceasta a ipotecat partea sa de Ipotești. Terenul în cauză reprezenta acea pătrime din Ipotești care fusese stăpânită de răzeșii reprezentați de pitarul Nicolae Albotă. Și doar Agripina, născută Albotă, soția lui Iorgu Mavrodin și Elena, născută Arapu, soția lui Vasile Petrovici au ajuns, dintre aceștia, să stăpânească partea ce li se cuvenea. Cea din urmă a cumpărat și părțile celorlalți succesori (Constantin Arapu, Pavel Cazacliu, Ecaterina Agioglu etc.), iar partea din Ipotești-Albotă, stăpânită de Elena V. Petrovici, a rămas moștenire copiilor săi: Sevastița Gheorghe Zăpan, Maria Vasile Lepădatu și Constantin Petrovici. Cu prețul de 20 de galbeni falcea, la prețul întreg de 2000 de galbeni, cei trei moștenitori ai Elenei Petrovici au vândut, la data de 31 iunie 1871, partea din Ipotești pe care o stăpâneau în indiviziune, Elizei Alexandru Moritz, născută Uhrinovschi. Pentru a plăti însă moșia cumpărată, Eliza Moritz a împrumutat 1422 de galbeni și jumătate de la bancherul botoșănean Boris Moscovici, ipotecând partea cumpărată de la Elena Petrovici cu toate atenansele. Și lucrurile s-au complicat din ce în ce mai mult. Astfel, la 26 mai 1873, Eliza Moritz a cumpărat și porțiunea din Ipotești-Albotă, care aparținea Agripinei Iorgu Mavrodin și pe care o primise ca zestre de la tatăl său, pitarul Nicolae Albotă. Terenul, cu o suprafață de 36 de fâlcii, s-a vândut cu prețul de 720 de galbeni, având drept clauză în actul de vânzare-cumpărare, diferența de plată în plus ori în minus, în cazul în care, la măsurătoare, avea să se găsească o suprafață mai mare sau mai mică decât cea menționată în contract.

Astfel, Eliza Alexandru Moritz a devenit stăpână pe o pătrime din Ipotești, care, pentru a nu crea confuzii, se va numi, în paginile următoare, Ipotești-Moritz și nu Ipotești-Albotă. Aceasta este moșia

care a fost ipotecată de Eliza Moritz, în 1880, cu ocazia împrumutului de 2000 de galbeni, luați de la Gheorghe Eminovici, împrumut care reprezenta dota Aglaiei Drogli.

Între succesorii Elenei Petrovici și Eliza Moritz a intervenit, la 15 octombrie 1885, o tranzacție: cum la măsurătoarea făcută s-a găsit o suprafață mai mare de 110 fâlcii, câte figurau în actul de cumpărare din 30 iunie 1871, urmașii Elenei Petrovici s-au învoit să mai plătească vânzătorilor suma de 1200 franci și diferendul s-a închis în felul acesta.

La 8 ianuarie 1884, s-a stins căminul Gheorghe Eminovici, iar la 28 aprilie 1886 a murit și Alexandru Moritz, soțul Elizei. Curând după aceea, la 9 mai, Eliza Moritz a vândut lui Cristea Marinovici Ipoteștii-Moritz (cu toate *“acaretele și heiurile”* aflate pe moșie), în suprafață de 156 fâlcii (223 ha.), la prețul de 40 de galbeni falcea, obținând, în total, 6240 de galbeni. Așa că ea a primit o sumă inițială de 1200 de galbeni și a predat Ipoteștii-Moritz, grevați de inscripția ipotecară în favoarea Aglaiei Drogli, pentru mult discutata sumă de 2000 de galbeni, împrumutați de Gheorghe Eminovici.

Cumpărând această pătrime din Ipotești, Cristea Marinovici a devenit stăpân pe 3/4 din Ipotești (adică 2/4 Ipotești-Eminovici, plus 1/4 Ipotești-Moritz), având totodată și sarcina ipotecară pentru dota Aglaiei Drogli, de 2000 de galbeni, pentru care aceasta primea o dobândă de zece la sută pe an. Marinovici însă nu s-a bucurat prea mult timp de stăpânirea moșiei, întrucât, în același an (1886), s-a îmbolnăvit, iar la 6 martie 1887 a decedat la Iași. Avere sa (3/4 din Ipotești și mai multe imobile din orașul Botoșani) a rămas moștenire celor doisprezece nepoți, proveniți de la un frate și patru surori (Nicolae Dimitrie din Iași; Vasile I. Nicolau din Buimăceni, jud. Botoșani; Elena Dumitreanu din Botoșani; Costache Marino, inginer din București; Nicolae Marinovici din Botoșani; Elena Theoheri, văduvă în Târgu Neamț; Constantin Buzescu, avocat în Botoșani; Gheorghe Buzescu, avocat în Iași; Anastasie Onicescu din Dângeni, județul Botoșani; Sultana Petrovanu, văduvă din

Botoșani; Anastasia Radu, născută Gheorghiu, văduvă din Botoșani; Profira Gheorghiu, tutoarea minorilor Ion, Toader, Maria, Alecu și Safta, copiii lui Dimitrie Gheorghiu, văduvă din Târgu-Neamț), el neavând descendenți direcți. Cum se întâmplă îndeobște, între acești moștenitori s-au ivit neînțelegeri în ceea ce privește împărțirea averii, unii dintre ei ticluind chiar și testamente, care, în timpul proceselor, s-au dovedit a fi false.

În timp ce moștenitorii lui Cristea Marinovici se certau între ei și alcătuiau testamente, a intervenit, în noiembrie 1889, Aglaia Drogli, solicitând să i se restituie cei 2000 de galbeni (zestrea sa) împrumutați de Gheorghe Eminovici, în monezi de aur, reprezentând capitalul, dar și dobânda de zece la sută aferentă acestuia și datorată de la 23 aprilie 1888. Cum succesorii lui Cristea Marinovici nu s-au grăbit să-și plătească datoria, Aglaia Drogli, prin procurorul său, avocatul Atanasie Gheorghiu, i-a somat la plata datoriei în timp de treizeci de zile de la data notificării, arătând că, în caz contrar, va urmări și scoate la vânzare moșia Ipotești–Moritzii.

Cele treizeci de zile date ca termen de către Aglaia Drogli pentru restituire au trecut și datoria n-a fost achitată. Atunci, la 10 ianuarie 1890, avocatul Atanasie Gheorghiu a cerut tribunalului scoaterea la vânzare a imobilului ipotecat, ceea ce tribunalul a și făcut, fixând termenul de vânzare la 25 mai 1890. Așa cum se obișnuia, Tribunalul din Botoșani, procedând la efectuarea formalităților de rigoare, a scris redacției Gazetei de Iași, publicând termenul de trei luni pentru vânzarea imobilului, a cărui situație, după procesul-verbal din 17 februarie 1890, încheiat la fața locului, era următoarea: *“Moșia Ipotești, situată în comuna Cucoreni, plasa Târgu-Miletin, județul Botoșani, în întindere de aproximativ 150 de fâlcii de pământ, din care 100 fâlcii arabil, iar restul fânaț și imaș; pe moșie se află o curte pentru locuință, compusă din 9 odăi, pereții parte din vâlătuci, parte din cărămidă, acoperită cu șindrilă; pe jos*

podită, aflându-se în stare proastă; în ogradă o cuhnie, cu două odăi, pereții de cărămidă, acoperită cu șindrilă; lângă curte este o jumătate de pogon de vie și livadă cu pomi roditori în întindere de aproximativ ca la 4 fâlcii, având în mijlocul ei un iaz cu pește; împrejurul curții sunt cinci case pentru servitori acoperite cu stuh, având fiecare casă câte 10 prăjini de pământ; la câmp se află un iaz mare cu pește; pe locul numit Sicna se află o păreche – coșere noi de nuiiele în lungime aproximativ de 19 1/2 stânjeni sub un acoperământ de stuh cu standola prin mijloc; tot acolo se află o altă păreche de coșere vechi tot de nuiiele sub un acoperământ de stuh cu standola prin mijloc, având o lungime de 8 stânjeni; la coșeri se află o casă de locuință acoperită cu stuh și două bordeie pentru servitori”.

Publicarea anunțului s-a făcut în Gazeta de Iași din 21 februarie 1890. La 25 mai 1890 (termenul fixat pentru vânzare), s-au făcut formalitățile și s-a ținut licitația cu ușile deschise. S-a procedat conform regulilor la strigări, repetate de trei ori și după a treia și ultima strigare, moșia Ipotești–Moritz a fost adjudecată de către Iordache Dăcescu, care a oferit cel mai mare preț: 30000 de lei. Tot în uzanța timpului era și supralicitația, care s-a ținut în ziua de 4 iunie 1890. Adjudecarea anterioară fusese deci provizorie. Doi dintre succesorii lui Cristea Marinovici (Vasile I. Nicolau și Neculai Marino) s-au prezentat ca supralicitori, acestora adăugându-li-se și doctorul Alexandru Ștefanovici din Botoșani.

După a treia și ultima strigare, imobilul a fost adjudecat de cel din urmă, care a oferit prețul cel mai bun: 65000 lei. Prin vânzarea silită, Aglaia Drogli și-a recuperat în sfârșit banii (2000 de galbeni cu procente respective), iar moșia Ipotești–Moritz – fostă Albotă – a ieșit din patrimoniu succesorilor lui Cristea Marinovici și a intrat în cel al doctorului Alexandru Ștefanovici.

Arta populară din zona Botoșanilor. Portul popular (12)

dr. Angela Olariu

Zona Botoșanilor, a avut în partea de nord a țării o situație oarecum specială. Începând din prima jumătate a secolului al XIX-lea se creează o rețea de târguri răspândite aproape uniform în întreg ținutul⁵⁸. Întemeiate, pentru a supraviețui, a trebuit ca fiecare târg să aibă un „hinterland” de sate, care să-i asigure posibilitatea unui schimb comercial. În aceste târguri a locuit o populație eterogenă, care se ocupa în mare majoritate, cu comerțul. Negustorii practicau uneori și comerțul ambulant. Plecau prin sate cu produse de fabrică (stămburi, stofe ieftine) și luau de la țărani produse agricole, făcând un adevărat schimb în natură. Așa se explică pătrunderea în această zonă a elementelor de port orășenesc care au determinat grăbirea procesului de dispariție a portului popular tradițional. Procesul a fost de lungă durată și cu rezultate diferite de la o subzonă la alta. Astfel, în localitățile situate în vestul zonei pe cursul Siretului, portul popular a rezistat mai mult și datorită vecinătății cu Bucovina – unele piese de port întâlnindu-se frecvent și astăzi (catrința, boanda, șitoarea).

În între cuprinsul zonei, ca urmare a propagandei făcută în școli, la radio și televiziune, se constată un proces de revenire la portul popular tradițional, îmbrăcat la ocazii festive (serbări, spectacole date de formațiile de amatori în cadrul căminelor culturale etc.).

Costum popular actual, cunoscut sub denumirea de costum național, este uniform pentru întreg cuprinsul zonei.

Costumul femeiesc

Costumul femeiesc de astăzi se compune din cămașă cu altiță, catrință, șitoare, bondiță (Pl.70). Cămașa femeiască cu altiță păstrează croiul cămășilor încrețite la gât. Ornamentica cămășii de astăzi este mai bogată, în special pe piepți și spate. Se mențin încă motivele geometrice alături de motivele florale,

întâlnite mai des. Gama cromatică este mai variată (pe lângă negru și roșu, apare verdele, galbenul, albastrul etc.).

Pl. 70

Catrința ia tot mai mult aspectul celei din Bucovina (poate și datorită faptului că-n Bucovina costumele populare sunt purtate frecvent). Și-n ornamentica catrinței se observă tendința tot mai accentuată către îmbogățirea decorului. Se combină vrăste de diferite culori, se folosește firul sau beteala pentru a obține efecte decorative deosebite. Șitoarea sau bârneața este piesa din costumele populare care se păstrează aproape neschimbată și în evoluția căreia nu au intervenit schimbări în ornamentică. Trebuie subliniat faptul că materia primă, materialul folosit în confecționarea pieselor de port din costumele actuale este total diferit de tot ceea ce a fost folosit în costumele vechi, tradiționale.

Pânza de cânepă, de in, de bumbac, este înlocuită frecvent cu material de

fabrică oarecum asemănător cu cel din casă și însușiri care permit executarea pe fir a unor motive decorative.

Catrințele nu mai sunt lucrate din lână ci din ață de fabrică. La o catrință intră mai multe jurubițe⁵⁹. La fel chinga sau șitoarea. În picioare femeile poartă pantofi cumpărați.

Piese de costum femeiesc descrise mai sus alcătuiesc așa cum arătam, costumul național în zile festive mai mult de tineret. Ce s-a păstrat însă din costumul tradițional, în portul de fiecare zi? Datorită însușirilor despre care am amintit, ale cămășii drepte, slobode, ea este frecvent purtată de bătrâne, cu rol de cămașă în adevăratul sens al cuvântului, peste care se îmbracă apoi bluza, piesă de port modernă. Cămașa dreaptă are același croi și aceeași sumară ornamentică ca a cămășii de tip vechi. Cămașa de tipul amintit se poartă frecvent în toată zona. Pentru calități de ordin practic (ține cald, este rezistentă la purtat etc.), precum și în virtutea tradiției care există mai vie în vestul zonei, se mai poartă catrința, în zilele de lucru, chiar de femeile mai tinere (30-40 ani). Catrința este asociată bluzei de tip orășenesc și este considerată ca făcând parte din costumul de lucru, excluzându-se aproape în totalitate prezența ei în portul de sărbătoare. În restul zonei cercetate, se întâlnesc catrințe purtate în zilele de lucru cu totul întâmplător și sunt privite cu oarecare îngăduință. De altfel, toate schimbările intervenite, în costum popular femeiesc, au fost recepționate de autorul anonim, luându-se atitudinea critică, ironică, față de renunțarea la tradiție, față de părăsirea unor piese de port: „Te rîdeau de poznă/ cînd purtai cămașă de „americană” spunînd: Io-te că nu știe a țese!”⁶⁰, sau

„Știi leliță-n patru ițe? /

Ba, bădiță nici în două,

N-ai purta cămeșă nouă!

Oi purta, c-oi cumpăra!”⁶¹

„Oi sărmana, bine sare!

Poală la cămeșă n-are!”⁶²

Bondița a rămas prezentă în portul de toate zilele și uneori în portul de sărbătoare. Ornamentată sumar cu tasma, fără prim, iar uneori îmbrăcată în material de oraș, bondița este păstrată, fiind practică și necesară pentru anotimpul friguros. În rest, costumul de toate zilele al țărăncilor,

nu se deosebește cu nimic de costumul de oraș (baticuri, broboade cumpărate, bluze, guste, rochii, paltoane etc.).

Costumul bărbătesc

Studierea costumului popular, în genere, arată că în procesul de dispariție a pieselor de port tradițional, rezistă mai mult timpului și împrejurărilor de ordin social, istoric, economic, piesele de port ale căror calități de ordin practic primează. Am observat și la costumul femeiesc, că au rămas piesele de port ale căror înlocuire cu altele mai practice a fost dificilă.

Pl. 71

Concepția asupra frumosului s-a schimbat în conștiința generațiilor mai tinere, dar, utilul a rămas preponderent și-n existența țăranului de astăzi. Femeile au adoptat mai repede moda nouă (încă din secolul al XIX-lea) renunțând la cămașa cu alțiță ce necesită mult timp pentru lucru, la cămașa de lână țigaie, din aceleași motive, la ștergarul (de pus pe cap), nepractic și pretențios din cauza culorii albe, în schimb mai păstrează catrința tot din considerente de ordin practic.

Ce se întâmplă cu costumele bărbătești, păstrate în zonă, până în secolul al XX-lea, într-o formă nealterată, unitară, pe tot cuprinsul acesteia?

Din motive amintite, costumele bărbătești purtate în zilele de lucru a dispărut aproape cu desăvârșire. De ce?

Costumul tradițional compus din ȋțari, izmene, cămașă dreaptă (cămășoi, cămașă cu fustă, brâu și chingă nu mai este la fel de practic. (Pl. 71). Materialul din care se confecționa costumele cere timp. Culoarea albă predominantă constituie un impediment serios, nu este deloc practică în munca de fiecare zi. Așa se face că, s-a renunțat la cămașă albă, cu ușurință, preferându-se cămașă colorată, din comerț, comodă la purtat și spălat. S-a renunțat la portul ȋțarilor, în favoarea pantalonilor de culori mai închise. S-a menținut într-o oarecare măsură portul brăului, pentru sănătate. În evoluția costumei populare se mai poate urmări un aspect legat de ornamentica pieselor de port tradiționale. Acestea, inițial erau ornamentate foarte simplu sau deloc. În evoluția lor s-a înregistrat o perioadă, (sfârșitul secolului XVIII – începutul secolului XIX), când în ornamentică și colorit s-a manifestat tendința de îmbogățire a decorului (perioadă de mare înflorire a artei noastre populare).

În prezent, rolul practic al tuturor pieselor de port purtate zilnic, fiind preponderent, ca la început, (datorită schimbării intervenite în concepția despre frumos) aceste piese de port sunt iarăși foarte simplu ornamentate, ajungându-se la soluțiile cele mai utile și puțin costisitoare. Și în costumele populare bărbătești se păstrează boanda, - deloc ornamentată. Sumanul a dispărut aproape cu desăvârșire. Îl mai păstrează bătrânii care îl îmbracă rar și îl împrumută tinerilor pentru sărbătorile de iarnă.

Cojoacele lungi se poartă din ce în ce mai rar. Se mai poartă cojoacele scurte cu mâneci, truparele. Portul orășenesc, costumele moderne, paltoanele, au luat locul costumei populare tradiționale, viu încă în amintirea bărbatilor.

Concluzii

Costumul popular tradițional din zona Botoșani se încadrează prin structura sa, în aria mai largă a costumei din Moldova de Nord, prezentându-se ca un costum unitar pe între cuprinsul zonei. Unitatea costumei este vădită în sistemul de croială, în ornamentică, în colorit. Croiala are la bază foile drepte, iar economia de material este legea de bază pe care o respectă țărăncile din această parte a țării.

Ornamentica costumei de Botoșani excelează printr-o tendință de simplitate și sobrietate mai accentuată ca în alte zone ale Moldovei (Bucovina, Vrancea etc.).

Coloritul, un alt element în stabilirea unității costumei de Moldova este redus de cele mai multe ori la culorile primare: negru, roșu și alb. Mai târziu apare asociat verdele, albastrul și galbenul – într-o măsură mai redusă. Unitatea menționată se manifestă și prin componența ca atare a costumei populare. Aceleași piese alcătuiesc costumele populare femeiești din întreaga Moldovă (ștergarul de pus pe cap, cămașă, catrința, bârneața). Costumele bărbătești sunt și mai uniforme: ȋțari, cămașă, suman, cojoc etc. În cadrul acestei unități varietatea costumei populare din zona cercetată este marcată de particularitățile de ornamentică și croi, neesențiale. Unitatea costumei de Botoșani cu cea de Moldova, înseamnă de fapt unitatea costumei amintite cu costumele populare din întreaga țară.

NOTE

⁵⁸ Tufescu V., *Țirgușoarele din Moldova și importanța lor economică*.

⁵⁹ Informatoare Grădinaru Grapina, 79 de ani, Bălușeni.

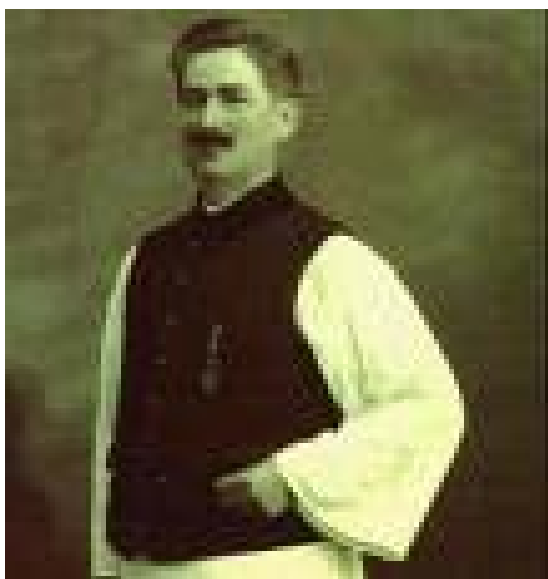
⁶⁰ Informatoare Pricop Ileana, 70 de ani, Rădeni, com. Frumușica.

⁶¹ Informatoare Pricop Ileana, 70 de ani, Rădeni, com. Frumușica.

⁶² Informatoare Pricop Ileana, 70 de ani, Rădeni, com. Frumușica.

Însemnări memorialistice (6)

Ion Mihalache

18 Aprilie 944-Întâlnire cu D(omnu)l M(ihai) Antonescu

Miercuri 19 Aprilie 944, Buc(urești)

Ieri, 18 apr(ilie), am sosit în Buc(urești) (la ora 7 seara), chemat urgent de D(omnu)l Maniu. Mi-a arătat cond(ițiile) am(ericanelor) trimise dela Cairo prin Șt(irbei) de Guv(ernul) Sov(ietic) – iar dela el am trecut la M(ihai) A(ntonescu), unde am stat dela 8 ^{1/4} la 9 ^{1/2} seara.

Mi-a cetit: Telegrama de la Stocholm, telegrama de la Ancara și mi-a spus:

Despre o conv(orbire) a Min(istrului) nostru din Stch(olm) cu Min(istrul) (...) de acolo. Despre o telegr(amă) a Min(istrului) nostru d(omnu)l Gheorghe din Berlin. Despre 2 tel(efoane) dela Madrid. Despre conv(orbirea) lui Killinger. Am ascultat tot timpul. Redau aci din memorie – cu (...) con(vorbirea) tel(efonică) a lui Știrbei pe care o redau după note (dela Maniu).

I. Din teleg(rama) Știrbei (După note). Dela Ministr(ul) sovietic din Cairo “Condiții minimale”, ale „unui armistițiu”, cu” caracter ultimativ”- „aprobate de guv(ernele) britanic și american” – la care se cere un răspuns urgent.

În introducere, precizându-se că armatele române de pe front au efective: În Caucaz 7 div(izii) sau mai mult, la Odesa 3 div(izii) sau mai mult și în Reg(iunea) Chișinău 3 div(izii) sau mai mult – se cere:”trebuie să se predea armatei roșii – sau să atace pe germani din spate” și să opereze

cu armata roșie – înarmate de ruși și puse la dispo(ziția) Mareșalului Ant(onescu) sau Iuliu Maniu.

Se enumeră apoi Condițiile armistițiului minime.

1.Ruperea legăturilor cu germanii și lupta comună a trupelor române și aliate – incl(usiv) armata roșie – contra germanilor în scopul de a reda independența și suveranitatea României.

2.Restabilirea frontierelor româno-sovietice din 1940.

3.Indemnizare pentru pierderile cauzate U(niunii) S(ovietice) de ostilități și ocupații a teritoriilor sovietice.

4.Repatrierea tuturor prizonierilor de război sovietici și aliați cum și a celor internați.”Acele condiții minime pot fi schimbate într-un sens mult mai nefarovabil dacă Rom(ânia) nu le acceptă în foarte scurtă vreme”.

Guvernul sovietic nu cere ca terit(oriile) românești să fie ocupate cu trupe sovietice – în cursul duratei armistițiului – însă ca ele și cele aliate să aibă posibilitate să se deplaseze în mod liber în toate direcțiile. Guvernul trebuie să contribuie la acestea pe cât îi stă în putere, prin toate mijloacele sale de comunicație, terestre, aeriene și navale.

Guvernul sovietic consideră nedrepte deciziile arbitrajului de la Viena și e gata să conducă operații comune cu Românii contra Ungurilor și Germanilor în scopul de a restitui României toată Transilvania sau cea mai mare parte a ei, sub rezerva confirmării la Conf(erința) Păcii.

Dacă România dorește să aibă, pentru (...) U(niunii) S(ovietice), în afară de generalul care reprezintă chestiunile militare, și un reprezentant politic pentru chestiunile politice, Guv(ernul) sovietic nu face nici o obiecție ¹.

xxx

Știrbei adaugă la textul de mai sus, către Maniu: Dacă ați fost informat de termenii acestui armistițiu, în același timp cu Guvernul, este pentru că D(omni)a sa, în perfectă cunoștință de cauză și neavând în vedere decât interesele super(ioare) ale

României, să hotărâți cui îi incumbă sarcina executării lor, pentru a șterge nedreptatea de la Viena, pentru a salva independența și suveranitatea Teritoriului nostru, noi suntem chemați, în ciuda sentimentului profund al dreptății noastre, să ne supunem rațiunea cererilor forțelor superioare ale necesității.

Dar acest....(angajament ?) este solemn și cere colaborarea D(umneavoastră) și a tuturor celorlalți. Trebuie să cunoașteți că condițiile armistițiului sunt rezultatul unor ample discuții. Prompta lor acceptare ca bază are puterea de a îndulci aplicarea lor, pe când noi tergiversări, riscă să provoace retragerea ofertelor.

II. Din teleg(ama) Stocholm (din memorie).

1.Prima. O teleg(amă) dela Legația n(oastră) din Stocholm ca în acest sens. Ministrului nostru, chemat de Leg(ația) rusă din St(ocholm) [(nu de d(oam)na Colontai care se afla convalesc(ență) la o stațiune] s'a spus: Guv(ernul) rus presupune că Guv(ernul) rom(ân) e dispus să trateze condiți(iile) de armistițiu. Guvernul rus, în acest caz e dispus să le trateze cu actualul guv(ern) sau cu un guv(ern) Iuliu M(aniu) și Dinu Br(ătianu). Ministrul nostru a amintit că era și mai bine ca acest lucru să fi avut loc încă din Ianuar(ie) când acesta a făcut primele sondagii. Însărc(inatul) de af(aceri) rus(care ținea locul D(oam)nei C(olontai) a recunoscut acest lucru.

Ministrul nostru (Nanu) a telefonat guv(ernului), întrebând ce să facă. Acesta a răspuns: să ia cunoș(tință) de cond(ițiile) guv(ernului) rus.

2. A doua tel(egramă). Min(istrul) nostru s'a prezentat D(oam)nei Colontai care a spus: că s'a comunicat guv(ernului) rus care însă n'a trimis cond(ițiile), că acestea sunt așteptate că îndată ce vor fi primite vor fi comunicate min(istrului) nostru.

D(oam)na Colontai – cu o atitudine deosebit de amabilă, a adăogat că e convinsă că aceste condiții vor fi din cele mai moderate deoarece Stalin ține să aibă raporturi de prietenie cu toate statele vecine. Nu este adevărat – a adăogat dânsa – că Rușii urmăresc să aibă guvernul lor de încredere sau un guv(ern) socialist în R(omânia). Este treaba R(omâniei) să-și facă guv(ernul) ei. Cu atât mai mult, nu e adev(ărat) cele ce s'au spus că vor să provoace revol(uție) în R(omânia). Stalin e prea cu experiență ca să nu știe că o revoluție sau izbucnește dela sine

și de înafară cel mult dacă se poate capta sau dirija – sau nu izbucnește dela sine (nefiind condiții) – și atunci orce încercare de dinafară e menită să eșueze [aceasta era ideea, care în teleg(ramă) era în semnele citării].

3. A treia teleg(ramă), cuprindea cond(ițiile) arm(istițiului) și ale Păcii(adaug eu) în felul în care s'au văzut și în cea a lui Știrbei. Era scrisă în franț(uzește) și în ce privește desarmarea era spus clar – ou-ou (adică sau să se predea unitățile de pe front – sau să întoarcă armele etc).

Erau adăogate și cuvinte de ale Min(istrului) nostru pe care nu mi le amintesc. Acestea, ca și introdu(erea), erau în românește. Textul a fost transmis în franț(uzește), așa cum i s'a comunicat.

4. O altă comunicare din St(ocholm) era în leg(ătură) cu Finlanda [“cu care noi ne ținem în contact”- adaogă M(ihai) A(ntonescu)]. Min(istrul) Fin(landei) din Stoc(holm) comunicase alui nostru că ei sunt informați că se poartă convorbiri între germ(ani) și ruși, în care caz s'ar simți liberi de germ(ani) și că Fin(landezii) s'au cerut despăg(ubiri) de război) 2.600 milioane dolari ceea ce ar echi(vala) cu 600 miliarde de lei.

III. Telegr(ama) din Ancara, de la englezi prin generalul atașat militar și Crețeanu [cu cond(ițiile) Arm(istițiului)].

IV. Telegr(amă) directă prin Cs. – aceasta nu vorbea de Transilvania și a fost prima care a sosit [chiar rezulta oarecum că rezerva: Trans(ilvania), „în total sau în cea mai mare parte” – era cerută de englezi].²

V. Telegr(amă) dela G(enera)l Gheorghe din Berlin. Relata convorb(irea) lui cu un personagiu (nu-i rețin numele) dela Wilhelm Strasse după care rezulta că germ(anii) au comunicat englezilor că dacă nu-i lasă să detașeze un număr important de divizii depe frontul oc(cidental) ca să îndepărteze pe Ruși atunci să știe Englezii că nu ei au să intre întâi în Germania, ci Rușii.

Adică „șantajul” [zice M(ihai) A(ntonescu)] dacă ar fi că dacă nu vă înțelegeți cu noi, ne vom înțelege noi cu Rușii preferând să intre Rușii în Germ(ania), în Penins(ula) Balcanică etc.

Iar – zice M(ihai) A(ntonescu) – cum rezultă și din (...), Germ(ania) ar fi tratând și cu R(usia).

xxx

Mi-a mai spus:

Min(istrul) am(erician) din Madrid – prieten al lui (...) – i-a comunicat prin o tel(egramă) dela sf(ârșitul) lui martie, că Stettinium va veni la Londra și vor sta să discute și cu un reprez(entant) al R(omâniei), cerându-i să trimită pe cineva la Lis(abona), de unde îl va trimite el la Londra. Tel(egramă) nu i-a fost prezentată de (...) de la Ex(terne) decât după 12 zile.

- Cum e posibil? (am întrebat eu mirat).

-Așa e. Dar am primit alta, acum că Stet(tinius) mai întârzie vr'o 10 zile și că nici acum nu e târziu. Îmi spune că și Mareșalul a vorbit lui M(aniu) de Gafencu [la început Mareșalul ținea ca M(ihai) Ant(onescu) să lucreze singur, nu și cu Maniu].

Mă întreabă ce cred de Gafencu („cel mai indicat”- am zis eu).

Apoi în concluzii îmi spune că Guv(ernul) nu poate da un răspuns acum, direct – mai ales că:

-pe de o parte Germanii [Kill(inger)], asigură că în câteva zile va fi o situație schimbată prin ofensiva începută Lemberg-Tarnopol, care dacă reușește, ar prelungi situația(...) germană;

-iar pe de alta Rușii anunță că vor cuceri (...) în care caz situația e pierdută total p(entru) noi și capitularea vine dela sine. Dar că tratativele trebuiesc întreținute de Maniu printr'un om al lui. Ei se gândiseră la mine – dar el a înțeles că rolul și rostul meu politic e altul – și au renunțat.

[Eu: Nu accept, am spus și nici M(aniu).]

[Viș(oianu) ar fi indicat să trateze la timpul oportun cu Rușii – nu la(...) (zicea M(ihai) A(nton)escul)]. Să comunic lui M(aniu):

-Criza Idem a fost în leg(ătură) și cu probl(ema) românească (recte Ardealul). Churchill i-a reproșat că n'a lămurit la timp cu Rușii intrarea în Rom(ânia) și chestiile politice în leg(ătură) cu asta.

Idem s'a sforțat și a obținut decl(arația) Molotov – care i'a salvat situația.

-Să comunice dacă poate înșt(iința) el pe Fab(ricius) sau guvernul printr'un trimis[M.(?) mi-a spus că a primit dela Guv(ern) cuvânt că nu poate pleca din Elveția].

- Să comunice dacă acceptă să dea răspuns R(omâniei) să o facă cât mai degrabă, găsind formulă care să nu (...).

Nu mi-a cerut părerea mea.

Se făcuse 9 ^{1/4} seara și era chemat cu telef(onul) de Mareșal, să meargă împreună la Znagov[unde dorm de când cu bombardamentul Buc(ureștiului)]. A continuat a-mi ceti și vorbi până la 9 ^{1/2}.

I-am spus totuși în câteva cuvinte opinia mea:

-Satisf(ăcut) că Rușii recunosc nedreptatea dela Viena și ar trebui fixat acest lucru.

-Condiț(iile) nici nu sunt de respins în bloc, nici de acceptat în bloc (i-a plăcut formula).

- Condiț(iile) armistițiului propriu-zis acceptabile, în alternativa că nu suntem obligați a întoarce armele contra aliatului de ieri ceea ce n'ar fi anevoie nici p(entru) cine cere nici p(entru) cine acceptă.

- Dar se vede că Rușii vor să rezolve (ca și cu Finlandezii) și Pacea. La Conf(erința) Păcii, dacă ar găsi cu cale să se mai prezinte, ar putea refuza să se discute chestiile rezolvate odată cu armistițiul, adică tot ce privește Rusia direct. Iar englezii și americanii ...acceptă. Nu cumva vor să se spele pe mâni ca Pilat (...) că la conf(erința) Păcii nu vor putea obliga pe Ruși la nimic? Nu cumva Rușii nici nu se gândesc să participe la o conf(erință) a unei Păci burgheze?

Iată reflecțiile cu care am plecat și pe care le-am rezumat și (..) Președ(intelui) M(ihai) A(nton)escul.

25 Aprilie.

Maniu trimisese o teleg(ramă) prin care arăta că el e dispus a-și lua răspunderea unui Guv(ern) de arm(istițiu) în condițiile pe care le arătase prin Știrbeiu (le reamintea și complecta). La asta, St(irbei) i-a răspuns cu teleg(rama) ce anexez aici.

Maniu a trimis alaltă seară pe M(ihai) Popov(ici) chiar să ne-o arate – iar Lupu s'o arate ieri lui Dinu Br(ă)țianu la Florica. Nu l-a găsit. Și azi – după nenorocirea cu moartea subită a lui C. Lupu în Leordeni, alaltă seară – am mers amândoi la Florica și am comentat-o în acord – că numai Guv(ernul) sau Regele (cu riscul arestării sale) ar putea-o face.

20 apr. Imediat la primirea mesagiurilor Dv. Număr 29,30,34,35,36 am luat contact cu reprezentanții națiunilor unite. Ei nu acceptă aceste mesagiuri ca un răspuns

la condițiunile de armistițiu hotărâte de sovietici, cu aprobarea lor. Aceste condițiuni v-au fost comunicate în mesajul meu no. 9 în 6 părți. Ele au un caracter ultimativ și cer un răspuns precis de acceptare sau refuz.

De asemenea aliații văd în ele un energetic apel de a ne alătura lor în ajunul unor mari evenimente. Operațiuni militare de mare anvergură sunt în pregătire. Ele se vor declanșa la ora hotărâtă și vor fi conduse fără milă, brusc, indiferent de atitudinea noastră. Rog răspundeți urgent dacă să luăm parte la ele până încă este vreme, sau să suferim lovitura cu toate consecințele înfrângerii.

Situația nu este tragică, indiferent care este hotărârea sau nehotărârea noastră și implică sacrificii, suferință și(...). Să impune

să alegem aceia ce ne va asigura, cu maximum de garanții, libertatea și independența noastră. Aliații știu că alegerea D(umnea)voastră este (...). Ei doresc să vă ajute, dar vă cere să acționați. Tergiversările ne-au costat deja pierderi grele în oameni. Ele antrenează acum la retragerea condițiilor de armistițiu. Sfârșit. **(Telegrama lui Știrbei, copiată de Ion Mihalache – n. n. O.L. Șovan)**

1. Ministrul nostru din Stockholm explică că cerând lămuriri Min(istrului) sov(ietic) din St(ocholm) asupra acestei părți, acesta a spus: e vorba de posi(bilitatea) unei reluări a raporturilor diplomatice, în felul Italiei.

2. M(ihai) Ant(onescu) mi-a zis că după o inf(ormare) a lor, englezii susțin o rectific(icare) a frontierei în fav(oarea) Ungariei ca și o câștige și pe ea

Mărturisiri din întuneric(11)

Gheorghe Băgu

Țin minte că-n iarna anului 1945, a apărut printre studenți o circulară din care reieșea că prefectul poliției capitalei Nicolski a semnat un act de neagresiune cu legionarii conduși de N. Pătrașcu. După încheierea acestui act, cine îndrăznea să mai vorbească, să se arate nemulțumit, să critice noua conducere sau să comenteze o hotărâre a acesteia, era pedepsit fără cruțare. Mai târziu, în închisoarea Văcărești, am aflat că toți cei care practizaseră cu Nicolski fuseseră condamnați ca trădători.

Regimul comunist, condus de

Gheorghiu-Dej și Ana Pauker, a adoptat o stratagemă proprie: i-au lăsat liberi și i-au încurajat pe toți cei considerați „reacționari” sau suspecti de dizidență și i-au urmărit, prin toate metodele, permise și nepermise, din ianuarie 1945 până în mai 1948. În acest timp, erau adunate date care se prelucrau tendențios și după bunul plac, întocmindu-se dosare de acuzare. Trebuia să înceapă procesul.

Am fost luați din celulele de la tribunal și duși într-o sală, un fel de amfiteatru. După o jumătate de oră de așteptare a apărut și completul de judecată, în frunte cu președintele, generalul Alex. Petrescu. Nu prea înalt, gras, roșu la față și proaspăt bărbierit, generalul avea niște ochi ce exprimau perfidia și sadismul. Ceilalți, îngrijit îmbrăcați, în uniforme militare, bine dispuși, au luat loc pe scaunele de unde împărțeau dreptatea – ani grei de pușcărie și moarte. Aceștia alcătuiau deci completul de judecată care se supunea orbește lui Petrescu.

Alex. Petrescu fusese în timpul lui Antonescu, o perioadă, comandantul penitenciarului. Mai târziu, în regimul comunist i-a condamnat pe Iuliu Maniu la 17 ani de închisoare, fapt pentru care a fost avansat la gradul de general și de atunci el a judecat majoritatea proceselor politice.

Dintre cei 36 de inculpați care ne

găseam pe banca acuzaților și care alcătuiau lotul Facultății de Științe nici unul nu aveam o stare de spirit potrivită cu situația existentă. Eram prea mișcați și tulburați din cauza acelor întâlniri dureroase cu familiile noastre din poarta tribunalului ca să ne mai gândim la proces. Slabi, gălbejiți, palizi, tunși și îmbrăcați în zeghi zebrate, așteptam ca grefierul să dea citire actului de acuzare. Eram trimiși în judecată pentru crimă de înaltă trădare, pentru participarea la organizație de tip fascist, organizație reacționară burgheză. Eram acuzați că suntem fii de moșieri și exploatare și că suntem spioni. Apoi s-a ridicat procurorul, un lungan cu o figură de incult, apatic, care a repetat tot ce se citise până atunci. Ne-a insultat făcându-ne vipere veninoase, burghezi descompuși, exploatare ai muncitorilor, prost crescuți, educați în spirit fascist, monștri hidoși, hoți și criminali ...

Tot timpul cât procurorul a aruncat în noi cu noroi, eu l-am studiat pe Petrescu. Avea un ceas mare de aur la mână, iar pe degete tot felul de inele, era buhăit de trai bun și desfrâu. Mă gândeam că acest om n-a cunoscut niciodată mizeria și necazul, n-a știut ce este amarul. Cei ce ne aflam pe banca acuzaților eram fii de țărani, de muncitori, de ciobani, subofițeri și dascăli. Neam de neamul nostru nu a purtat ceasuri de aur, neam de neamul nostru n-a speculat și n-a exploatat, n-a fost hoț și criminal și nici n-a subminat activitatea statului. Majoritatea eram victimele războiului, ale lui Petrescu și ale celor lipsiți de un ideal politic, care fără menire și fără muncă căutau să stăpânească. Petrescu și alții ca el au decis soarta noastră.

După ce a vorbit procurorul, ni s-au pus întrebări. Unii n-au recunoscut nimic din ceea ce declaraseră la anchetă. De exemplu, Dumitrescu de la Geografie a spus că totul este un bâlci: un proces cu sala goală iar noi lipsiți de apărare:

- Eu sunt șeful celor de la Facultatea de Științe. Condamnați-mă cât credeți, eu o să execut un an sau cel mult doi, iar restul vi-l dau dumneavoastră care ne-ați smuls declarațiile torturându-ne și amenințându-ne cu moartea. Vorbiți de democrație și libertate, dar acestea sunt bune numai pentru dumneavoastră și acoliții dumneavoastră. Pentru noi, cei ce luptăm împotriva minciunii, teroarei și ipocriziei,

nu sunt bune decât lanțurile. Sperăm să nu treacă mult timp și să vi le predăm.

Rădoi, de la Matematică, a protestat spunând că acesta numai proces nu poate fi cu ușile închise, fără martori și fără apărare, aici hotărându-se totuși viața unor oameni. A mai spus că nu-i pasă chiar dacă va fi condamnat la moarte. Și Cârciumarul a vorbit sfidător și răzbunător.

Eu am declarat că nu am fost niciodată legionar și că în ziua de Sf. Gheorghe, onomastica mea și a colegului meu de cameră am ajuns la discuții cu caracter așa-zis reacționar. În continuare am mai precizat că atâta timp cât U.R.S.S.-ul vecina noastră, dictează în sud-estul Europei, ar fi nefiresc să nu ne opunem.

- Este greu să te adaptezi noilor condiții și să vorbești de libertate când ea nu există, dar și mai greu să te abții să nu comentezi, să rabzi și să mergi înainte. Pentru faptul că am discutat în acea seară de aprilie despre toate aceste nonsensuri și poate pentru faptul că n-am știut să ne ținem gura, mă aflu și eu ca inculpat în procesul de față, dar consider că pentru tot ce am greșit nu merit muștrări aspre, acuzații de crimă sau amenințări de închisoare. Vă rog să țineți seama de toate cele spuse de mine aici și de declarațiile de la dosar. Și în numele legii pe care o apărați, al onoarei și al cinstei, vă rog să mă puneți în libertate.

La sfârșit s-a ridicat avocatul Bianchi care ne-a apărat pe toți din oficiu. Ne-a ajutat atât cât ajută funia pe spânzurat: mai mult ne-a acuzat decât ne-a apărat. Despre mine a spus:

- Băgu se face vinovat, așa cum reiese din dosar, de participarea la organizația de tip fascist, dar pentru că n-a fost niciodată agresiv, și n-a fost închis la legionari, n-a cotizat, și pentru faptul că în discuțiile purtate cu legionarii el totdeauna se situa pe poziție contradictorie, vă rog să-i acordat circumstanțe atenuante.

În cele din urmă, grav și plictisit, generalul Petrescu a invitat pe jurați să înceapă deliberările pentru ca a doua zi, la ora 10, să se pronunțe sentința. Întreg completul de judecată a dispărut pe ușa pe care intrase, iar pe noi ne-au luat ostașii, ne-au dus la dubă și de acolo la închisoarea militară de pe strada Uranus. Aici am așteptat ca să ni se comunice sentința. Am așteptat mult și bine deoarece ea nu ne-a

fost citită niciodată. Degeaba am protestat noi și am amintit că legile impun ca toți deținuții să-și cunoască pedeapsa. Deci, fără să ni se citească sentința, am fost înghesuiți din nou într-o dubă, readuși la Jilava și închiși la celula 7, de data aceasta cu cei condamnați. Aici era un student la Medicină, Craiu, care, deși era condamnat, aștepta de 6 luni să fie trimis la un penitenciar pentru a-și executa pedeapsa. Și noi am așteptat de la 13 aprilie până la 15 august. Ne pierduserăm răbdarea, deveniserăm nervoși, irascibili și necomunicativi.

În dimineața de 15 august, tot tineretul de la celula 7, circa 100 de studenți, am fost strigați pe nume, încolonați pe câte 5 rânduri și duși la poartă. Aici ne aștepta atotputernicul director al Jilavei, căpitanul Marometi. Era trecut și ramolit, ogârjit și crăcănat, cu picioare subțiri, cu capul exagerat de mare lung și deșirat, cu burta de gravidă flămândă și buhăit de rachiu. Neastâmpărat și repezit, idiot și fără pic de bun simț, își dădea importanță și înjura mereu:

- Luați pe câte cinci! Gardieni, înconjurați hoții, faceți cordon și fiți atenți la bandiți! Și fulgera câte o palmă celui ce-i venea mai la îndemână. Gardieni, îi ducem la gară! Fiți atenți să nu ne scape! și mai dădea un picior în spatele celui mai apropiat. Nimeni nu scotea nici o vorbă, nu făcea nici un gest. Cine vorbește va fi împușcat pe loc! Vă arăt eu disciplină bandiților! și repezea un pumn primului ieșit în cale.

Noi stăteam încolonați câte cinci și așteptam. În cele din urmă am fost percheziționați, am fost împinși într-o dubă în care am stat timp de trei ore. Către seară, după o zi de chin, am pornit. La gară ne așteptau alți gardieni care au dublat paza. Marometi a coborât cu gravitate de lângă șofer, ne-a aliniat, ne-a numărat din nou și ne-a predat șefului de vagon C.F.R., un plutonier major pe care-l cunoaștem din libertate. Fusese contabil la penitenciarul din Dorohoi. Se numea Costescu, și avusese o fiică, colegă de clasă cu mine. M-a privit lung. Eu am lăsat capul în jos și am urcat scările vagonului, una din cele mai grele pedepse pentru un condamnat. Vagonul era îmbrăcat în tablă groasă, fără geamuri, doar cu niște ochiuri mici cu gratii și site, fără scaune. Pe mijloc se afla

doar o bancă lungă și într-un colț o gaură pentru necesități. În acest vagon special amenajat, deținuții, în picioare, erau înghesuiți făcând o masă compactă. Nu aveau nici o posibilitate de a sta jos. Vagonul-dubă, lăsat vara în soare pe câte o linie moartă, devine un adevărat cuptor încins, iar iarna un adevărat frigider. Noi am fost lăsați două zile în triajul Gării de Nord, pe o căldură de 32°C, unde am crezut că ne prăpădim. Foarte mulți leșinau și cădeau lângă noi, care eram aproape morți de oboseală și de chin. Mai multe zile trăite în aceste condiții însemna epuizare totală: fizică și psihică. Vedeai moartea cu ochii. Nu aveam apă. Hrana pentru 24 de ore însemna un sfert de pâine și doi cartofi fierți și necurățați.

Trebuia să fim transferați la Pitești. În vagonul în care așteptam plecarea, am zărit un fost coleg de liceu. Colegul se numea Șoltuz Laurențiu și acum era student la facultatea de Medicină din Iași, anul VI. Mi-a spus că era pedepsit la recluziune de 15 zile pe dubă. Fusese condamnat la 25 de ani muncă silnică. Când m-a zărit s-a bucurat mult și atât s-a mișcat și înghesuit, până când s-a apropiat de mine. Am început să vorbim în șoaptă, gură în gură și cu frunțile lipite.

- Ce faci? Cât ești condamnat?

- Uite ce fac, ca și tine, mă lupt din răputeri să mai trăiesc. De acasă nu știu nimic. Nu știu nimic de Didina. Poate îmi spui tu ceva, ai stat în aceeași închisoare cu ea, la Suceava. Am fost judecat de Tribunalul Militar București însă nu știu ce pedeapsă am primit. Mi-a spus un coleg, care a aflat de la un plutonier din închisoarea militară Uranus că am fost condamnat la 2 ani închisoare corecțională.

- Pleci la Pitești. O, ce te așteaptă! Poate ne vom mai întâlni ... pe lumea cealaltă.

- Ce mă așteaptă?

- Necazuri și urgii. Să dea Domnul să rezisti. Ascultă, o să-ți spun ceva, dar să nu vorbești cu nimeni, nici cu cel mai bun prieten. De altfel, este spre binele tău. Dacă se află că eu te-am informat, ne pierdem amândoi viața și în ce chinuri! Ai înțeles? Îți spun pentru că ne cunoaștem de copii. Vreau să te ajut, dar încă o dată, nici o vorbă, ai înțeles? Nici o vorbă! Ai înțeles? Ai înțeles?

- Ai toată încrederea.

- Vezi, la Pitești, o să întâlnești lichele și turnători: Eugen Țurcanu, Gebak, Sobolevski și alții. Toți moldoveni de-ai noștri. Să fii deștept și orice ți-ar propune, să accepți. Arată-te devotat și fii pregătit pentru orice.

- Pe turnători îi știi bine de la Jilava. Era unul pe nume Grigorescu, tot moldovean, frate cu popa Grigorescu din Broscăuți, care făcea urgii. Mai era un altul bănuț, amicul nostru Midoski și el tot de pe la noi. Mai târziu, la Pitești, am cunoscut mulți deținuți care în speranța unui trai mai bun, își pârau colegii și

prietenii. Toți o făceau de frica morții care, de obicei, nu întârzia.

Eram frânți de oboseală. De aproape 24 de ore stăteam în picioare, rezemați unul de altul, într-o căldură și umezeală de iad. A doua zi, când se lumina de ziuă, vagonul a început să se miște. N-am mers mult și ne-am oprit la Ploiești, unde am fost lăsați din nou pe linie moartă

Botoșanii în evul mediu. Aspecte ale vieții economice(1)

dr. Daniel Botezatu

Viața economică este definitorie pentru o caracterizare completă și pertinentă a elementelor ce au compus resorturile existenței unei așezări de tip urban. Târgul Botoșanilor este, prin el însuși, o ilustrare elocventă a acestei afirmații. O bună parte dintre documentele ce îi ajută pe istorici la reconfigurarea vieții urbane a Botoșanilor de altădată, mai cu seamă cele începând de prin a doua jumătate a secolului al XVII-lea, conțin importante referințe economice. Acte de zălogire, catastife de averi ale unor mănăstiri, acte ale unor proprietari din târg sau din ocolul acestuia, jurnale ale unor călători străini în trecere prin aceste locuri, nume de negustori, cămătari, mai apoi și de meșteșugari locali etc., impun o cadență tot mai alertă a existenței urbane botoșănene, mai cu seamă pentru secolul al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Din aceste mărturii răzbat, până la noi, crâmpie de viață, moduri de a fi și chipuri de a subzista sau prospera într-o societate în care, ca și astăzi, economicul era una dintre cele mai la îndemână modalități de a depăși prejudecăți și bariere etnice și sociale.

Aminteam, la începutul lucrării, despre importanța definitorie a așezării geografice a Botoșanilor în apariția și continuitatea sa ca târg, cu înțelesul de centru de schimb, mai întâi, apoi, pe măsură ce factorii politici și conjuncturi istorice au conlucrat la aceasta, și centru de producție

manufacturieră. Enumerând factorii care au impus până în secolul al XVIII-lea funcția dominantă a așezării Botoșani, cea de târg, Eugenia Greceanu² se referea, de fapt, la tripla determinare geografică a statutului urban al Botoșanilor și a avântului său economic: așezarea în zona de contact dintre Podișul Sucevei și Câmpia Moldovei, una dintre cele mai des populate regiuni din țară, cel puțin în ceea ce privește numărul satelor³, așezarea la răscrucea drumurilor care uneau principalele reședințe domnești din jumătatea de nord a Moldovei, Suceava, Siret, Dorohoi, Hârlău, Iași⁴, dar și la intersecția marilor drumuri comerciale care, asemenea unor artere clocotind de viață, revigorau ținuturile Moldovei medievale pe care le străbăteau⁵. La acești factori, enumerați mai sus, adăugăm alți doi, decurgând din ei, dar nu mai puțin importanți: căpătarea privilegiului de târg, probabil în timpul domniei lui Alexandru cel Bun și dobândirea statutului de târg al Doamnei, în timpul domniei lui Ștefan cel Mare⁶.

Fără îndoială că o bună perioadă de timp și după ce Botoșanii au primit consacrarea domnească de târg, locuitorii săi au continuat a avea ca principale îndeletniciri cele specifice unei economii câmpenești, rurale, în care practicarea agriculturii de subzistență se împletea cu creșterea vitelor pentru negoț. Numărul mare de documente ce pomenesc iazuri cu mori, țarini și ogoare în

satele megieșe târgului Botoșani atestă efervescența lucrativă prin care se va zămislî prosperitatea de mai târziu⁷.

Potențialul economic al regiunii în centrul căreia se aflau Botoșanii este dovedit și de prezența aici, de-a lungul anilor, a atâtor oștiri formate din mii de soldați și însoțite de un numeros personal auxiliar, cai și vite de povară⁸. Dintr-un *Catastih al averii Mănăstirii Galata* aflăm că la 25 noiembrie 1588 satul Teișori „cu hălășteiu”, din ocolul târgului Botoșani, dădea mănăstirii Galata, la care fusese închinat de către Petru Șchiopul voievod, „61 stogure de fân, 1 stogu de mălaiu, 60 de stupi”⁹.

Beneficiind de aceste importante resurse, pe care hinterlandul de sate din ocol i le punea la dispoziție, târgul Botoșanilor a putut prospera, ca unul din cele mai importante centre comerciale al Țării Moldovei, capabil să întrețină, pe toată durata iarmarocului, mulțimea de negustori, slujitori, cai și vite de povară care se adunau aici periodic, pentru a schimba produsele aduse din mai toate colțurile lumii cunoscute atunci.

Când, la 8 ianuarie 1579, în urma unui atac al cazacilor, Petru Șchiopul mută, iarăși, iarmarocul cel mare de boi de la Hotin (unde îl adusese Ioan Vodă cel Cumplit), la Șepeniț și Lențești, în locul în care doreau polonii să fie acest iarmaroc, domnul îi întreba pe marii negustori despre starea de altădată a comerțului Țării Moldovei, iar aceștia îi răspundeau că, din vremuri mai vechi, acest loc fusese statornicit la Botoșani¹⁰. La acest mare iarmaroc de vite negustorii evrei de prin părțile poloneze cumpărau vite cu turmele, vânzându-le apoi cu mari beneficii la Danzig, de unde alți negustori le duceau în Anglia. În locul acestor vite, negustorii evrei aduceau în Moldova postavuri cumpărate din Polonia și alte mărfuri¹¹.

Faptul că una dintre cele mai importante resurse ale regiunii în centrul căreia se aflau Botoșanii o constituiau vitele este dovedit și de actul din 19 iunie 1638, prin care Vasile Lupu voievod întărea mănăstirii Moldovița un heleşteu de la Onțeni, în urma unei judecăți cu popa Costin din Botoșani și „Jelepul de acolo”¹². Prezența acestui gelep¹³ la Botoșani confirmă de asemenea, indirect, faptul că aici continua să existe iarmarocul de vite, despre care am arătat mai sus că în epoci mai vechi fusese statornicit în aceste locuri.

Un iarmaroc de vite precum cel de la Botoșani, la un moment dat unul dintre cele

mai mari și mai cunoscute de acest fel, nu numai din Țara Moldovei, dar și din regiunile învecinate, presupunea existența unei alte resurse naturale importante, pășunile bogate, capabile să asigure hrana miilor de vite pe o perioadă de câteva săptămâni¹⁴. „Din cetatea noastră Botoșani”¹⁵, la 24 noiembrie 1551, Ștefan Rareș voievod le trimitea bistrițenilor, spre vânzare, o turmă de mascuri și scroafe, probând mai vechi relații comerciale ale Botoșanilor cu orașele transilvane¹⁶.

De altfel, negustorii botoșăneni, majoritatea lor aparținând etniei armenesti, sunt menționați ca făcând comerț cu regiuni geografice mai îndepărtate. Astfel, în timpul domniei aceluiași Ștefan Rareș, Ivașcu din Botoșani, negustor despre a cărui origine etnică documentul nu precizează nimic¹⁷, dădea la schimb omologului său polon, Nicolae Iațimirschi, doi cai, luând de la acesta 20 de cazane cu două torți, ce urmau a fi comercializate apoi, putem bănuî, unor producători botoșăneni de alcool, asta dacă nu cumva Ivașcu achiziționase aceste cazane pentru a face el însuși acest lucru. Dintr-un alt document, de prin 1569, aflăm că acest Ivașcu, ginerele armeanului Bogdan Sahac din Botoșani (posibil indiciu că și Ivașcu era armean, *n.ns.*), era într-atât de bogat, iar relațiile sale de afaceri atât de întinse, încât figura, în calitate de creditor, pentru un liovean, probabil mai vechi tovarăș de afaceri de-al său, posibil tot de origine armeană¹⁸.

Un alt comerciant botoșănean, Hagi-Gadur ajungea cu mărfuri, în timpul primei domnii a lui Alexandru Lăpușneanu, în același oraș polonez, Liov¹⁹, acolo unde numărul mare al negustorilor armeni crea oportunități sporite de câștig și oferea co-etnicilor o oarecare siguranță și încrederea că schimbul se va realiza corect. De altfel, negustorii armeni din Botoșani, dar și din alte târguri ale Țării Moldovei se bucurau, urmare a averilor lor impresionante și a influențelor lor relații de afaceri, de o prețuire deosebită în rândul comunității din care făceau parte. Statutul lor social în cadrul târgului era unul deosebit, recunoscut ca atare prin dreptul ce-l căpătaseră, probabil încă de la începuturile târgului, de a-și desemna proprii lor șoltuzi. Documentele în care acești negustori armeni sunt menționați ca martori ni-i arată a fi egali elitei urbane botoșănene și ai dregătorilor domnești. Astfel, la 27 aprilie 1664, Lebădă, „neguțitorul de Botoșani”, era martor la vânzarea unei ocini din satul Buzeni, alături

de Vasile Șetrăreanu, diacul domnesc din Botoșani, Chirilă cel bătrân, tot de acolo și „Nicula de Băiceni, ci-au fostu pârcălabu la Cotnari”²⁰. Acest Lebădă ajunge la un moment dat proprietarul unui iaz din hotarul târgului Botoșani, probabil în virtutea acelorasi relații privilegiate pe care și le crease prin averea și influența sa²¹.

Într-un alt caz, vornicii de Botoșani scriau dregătorilor Bistriței, la 25 ianuarie 1706, rugându-i să aibă grijă ca negustorul Avan Baronce, „din oraș de la Botășeni”, să-și primească banii de la datornicii săi bistrițeni²². Deși nu s-a găsit nici un document care să probeze aceasta, credem că și la Botoșani acești negustori vor fi avut un staroste al lor, așa cum aveau conaționalii lor la Iași, pe la 1669²³, cu atât mai mult cu cât tradițiile comerciale ale Botoșanilor erau mai vechi.

La cumpăna secolelor al XVI-lea și al XVII-lea, comerțul moldovenesc suferă două importante transformări, vizibile și în documentele botoșănene ajunse până la noi. Prima dintre ele se referă la instituirea monopolului comercial otoman, ca o expresie economică a dominației politice, principala urmare fiind reorientarea schimburilor comerciale ale Țării Moldovei către piețele din Imperiul Otoman, în dauna celor tradiționale, din Polonia, Transilvania și Europa centrală²⁴. A doua modificare a comerțului moldovenesc se referă la originea etnică a negustorilor. Dacă până la sfârșitul secolului al XVI-lea comerțul extern și de tranzit era realizat de către negustori lioveni, transilvăneni și autohtoni, dintre aceștia din urmă nu toți fiind români, după această dată²⁵ se constată un aflus de negustori veniți de la sudul Dunării, din teritoriile stăpânite de otomani, majoritatea acestor negustori fiind greci.

Unul dintre cei mai cunoscuți asemenea negustori greci din Botoșani a fost „Manoli, cupeț ot Botoș<a>n<i>”, cum se semna pe un suret din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea, al unui ispisoc de danie de la Vasile Lupu voievod²⁶. În 1740, Manole îi plătește unui Constantin Tăutu șase vedre de miere, pe care neprimindu-le îi scoate la vânzare acestuia din urmă părțile sale din satele Rudești și Dubova, de la ținutul Sucevei²⁷. Tot pentru miere se va judeca Manole cu preotul Iftimie din Drăgușani, un diacon din Stroești și cu un oarecare Verdeș

căpitan²⁸. Aceștia trei se tocmiseră să-i ducă lui Manole o cantitate de miere, pentru care Verdeș luase și o arvună de 15 lei. Deoarece cei trei nu au reușit să-i ducă mierea negustorului în ziua de joi, cum se înțeleseseră cu acesta, au venit cu mierea duminică, spre nenorocul lor, dar și al lui Manole, pentru că tocmai în acel moment cazacii atacau târgul Botoșanilor. Cei trei, care intraseră deja în curtea negustorului, au înjugat în grabă boii, căutând să se întoarcă la Drăgușani. Pe drum, fiind ajunși de cazaci, au abandonat cele opt poloboace de miere în mâinile atacatorilor. După această întâmplare, cei trei au cerut negustorului să le plătească integral mierea, însă acesta i-a refuzat, arătând că el le ceruse vânzătorilor să descарce mierea, să o îngroape și să arunce gunoi peste acel loc, dar a fost refuzat de către aceștia, care nu știau probabil cum să fugă mai repede din acel loc. De asemenea, Manole a arătat că mierea nu i-a fost adusă în ziua stabilită, ci mai târziu, motiv pentru care s-a și întâmplat ceea ce s-a întâmplat. În plus, mai arată negustorul, cazacii i-au luat și 370 de lei dintr-un sicriu! Până la urmă, judecându-se pricina lor, s-a hotărât ca paguba să fie împărțită în mod egal între toți. Dincolo de anecdotică întâmplării și de inventivitatea acestui negustor în a ascunde lucrurile sau banii ce îi aparțineau, este de remarcat faptul că mierea de albine, care se găsea în cantități mari pe aceste meleaguri²⁹, era un articol de negoț destul de căutat.

Același negustor, care luase în îngrijire un iaz pustiu pe Dresleuca, al mănăstirii Doamnei, primind în schimb dreptul la a treia parte din agoniseală³⁰, se judeca din nou, la 29 iulie 1742, cu „Isac, jidovul din Snetin și cu Leiba jidovul, fiul lui Isac”, zicând Manole că are de recuperat niște bani de la aceștia, cu zapise, dar și fără zapise, din tovărășia lor de la negoț și „din alte alijverișuri a lor ce au avut ei de după prada de muscali încoace”³¹. Cum evreii nu recunosc datoria și sunt gata să recunoască pricina lor cu jurământ, Constantin Mavrocordat voievod poruncește ca judecarea acestei pricini să se facă, după obicei, cu martori. Evreii apelează la judecata negustorilor³² care vor pofti să-i socotească fără judecată și acei negustori vor hotărî, în final, că dreptatea este de partea lui Manole, care are de primit datoria în valoare de 340 de lei de la evrei.

NOTE

¹ Daniel Botezatu, *Botoșanii – Târg al Doamnei în Evul Mediu* (lucrare în manuscris), subcap.I.3. *Când s-au întemeiat Botoșanii?*, *passim*.

² Eugenia Greceanu, *Ansamblul urban medieval Botoșani*, București, 1981, p.4.

³ Ioan Prăjinăru, *Târgurile din județul Botoșani. Studiu de geografie istorică* – partea I, p. 18.

⁴ Despre așezarea târgurilor la distanțe relativ mici unele față de altele vezi și la Alexandru I. Gonța, *De la curțile cnejilor la târgurile medievale românești*, în *Studii de istorie medievală*, texte selectate și pregătite pentru tipar de Maria Magdalena Székely și Ștefan S. Gorovei, cu un cuvânt introductiv de Ioan Caproșu, Iași, 1998, Editura „Dosoftei”, p. 169.

⁵ Daniel Botezatu, *op. cit.*, subcap I.I.3. *Târgul Botoșanilor. Coordonate geografice*, *passim*.

⁶ *Ibidem*, subcap I.3, *Când s-au întemeiat Botoșanii ?*, *passim*.

⁷ Densitatea mare a morilor și terenurilor agricole din preajma Botoșanilor este ilustrată, plecând de la mărturiile documentare, în fig. 2: *Harta răspândirii ogoarelor, țărinilor și morilor din Moldova în sec. XIV-XVI*, în *Istoria Românilor*, vol IV, *De la universalitatea creștină către Europa „patriilor”*, comitetul de redacție: acad. Ștefan Ștefănescu și acad. Camil Mureșanu, Editura Enciclopedică, București – 2001, p. 60.

⁸ Daniel Botezatu, *op. cit.*, subcap. I. 4. *Contextul istoric al evoluției târgului Botoșani*, *passim*.

⁹ I. Caproșu, Petronel Zahariuc, *Documentele privitoare la istoria orașului Iași*, vol. I, *Acte interne (1408-1660)*, Iași, 1999, p. 53, nr. 31. Pentru evidențierea altor resurse economice ale acestei regiuni vezi Daniel Botezatu, *op. cit.*, cap. IV, *Ocolul domnesc și hotarul Botoșanilor*, *passim*.

¹⁰ B.P.Hașdeu, *Archiva istorică a României*, București, 1865, tom I, p. 172-174.

¹¹ N. Iorga, *Negoțul și meșteșugurile în trecutul românesc*, București, 1906, p. III.

¹² *DRH*, A, Moldova, vol XXIV (1637-1638), întocmit de C. Cihodaru și I. Caproșu, București, 1998, p.367, nr. 378.

¹³ Despre *gelep* vezi în *Instituții feudale din Țările Române. Dicționar*, coord. Ovid Sachelarie și N. Stoicescu, București, 1988, p. 206.

¹⁴ Referindu-se la faptul că principala bogăție a acestui ținut o constituie vitele, Iorga arată că acestea „găsiu pășune înaltă și grasă pe povârnișurile dealurilor de lut ce se întroacă aici [...] (N.Iorga, *Un oraș românesc: Botoșanii*, în vol. *Botoșanii în 1932 – schiță monografică* –, vol. îngrijit de Tiberiu Crudu, p.1). Resursele economice ale regiunii sunt menționate și decătre unii dintre călătorii străini ajunși, cu felurite treburi, prin aceste locuri. În *Jurnalul de campanie pe anii 1710-1714*, germanul von Weismantel relatea următoarele: „Îndată ce am ajuns în orașul Botoșani ne-am lăsat de mălaiul cel înțepător și lipsit de gust și deși era strânsă la un loc o mulțime destul de mare de oameni și ținutul din fața noastră era pustiit, totuși fiecare putea să capete, **cu bani** (*subl. ns*) orice dorea: pâine bună, vin, rachiul, mielul cel mai minunat putea fi găsit pe un preț de nimic. Nu mai trebuia să ne îngrijim nici de cai, căci iarba cea mai frumoasă și mai minunată îmbrăcase câmpiile” (*Călători străini despre Țările Române*, vol. VIII, îngrijit de Maria Holban, M.M.Alexandrescu-Dersca Bulgaru și Paul Cernovodeanu, București, 1973, p. 316).

¹⁵ N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, I, București, 1899, p. XLII.

¹⁶ Informații bogate, bine documentate, despre acest aspect, se pot găsi la Alexandru I. Gonța, *Legăturile dintre Moldova și Transilvania în secolele XIII-XVII*, ediție, prefată, bibliografie și indice de I. Caproșu, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989, *passim*.

¹⁷ I. Nistor, *Handel und Wandel in der Moldan bis zum Ende des 16 Jahrhunderts*, Czernowits, 1912, p. 80-81, *apud* Alexandru I. Gonța, *op. cit.*, p. 137.

¹⁸ N. Iorga, *Studii și documente* (în continuare *St. și doc.*), vol. XXIII, p. 345-347. Vezi și I. Caproșu, *O istorie a Moldovei prin relațiile de credit până la mijlocul secolului al XVIII-lea*, Iași, 1989, p. 37 și urm.

¹⁹ N. Iorga, *op. cit.*, p. 344.

²⁰ Gh. Ghibănescu, *Ispisoace și zapise*, vol III₂, p. 6-7.

²¹ S-au păstrat și se folosesc și astăzi topicele „Iazul lui Lebădă” și „La Lebăda” (detalii referitoare la istoricul disputelor pentru acest iaz, dintre armenii urmași ai lui Lebădă și proprietarii Curteștilor sunt oferite în Daniel Botezatu, *op. cit.*, în subcap. IV.4., *Hotarul târgului*).

²² N. Iorga, *Documente românești din Arhivele Bistriței*, II, 1900, p. 100, nr. CCCLXVII.

²³ La 12 iunie 1669 era menționat Pascal, fost staroste al negustorilor din Iași (ASI, Documente, CDLIX/62). Și mai înainte, la 15 octombrie 1632, un „Gheorghe, „staroste de neguțatori din Iași”, își investea profitul obținut cumpărând o parte din satul Șendreni, semn probabil al dorinței ca bunăstarea economică să își afle echivalent și în plan social, prin accederea în rândul proprietarilor de moșii, care erau boierii (*Documenta Romaniae Historiae*, A, Moldova, vol. XXII, întocmit de C. Cihodaru, I. Caproșu și L. Șimanschi, București, 1974, p. 283-284, nr.227; în continuare *DRH*).

²⁴ Cf. Nistor Ciocan, *Negoț și neguțători în Moldova veacului XVII*, în „A.I.IA.«A.D.Xenopol»”Iași, XXVI, 1988, p. 294.

²⁵ *Ibidem*. În cazul Botoșanilor, armenii continuă să aibă un rol determinant în comerț, până spre sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul veacului următor, când locul lor va fi luat de către evrei.

²⁶ *DRH*, A, Moldova, vol. XXIII, întocmit de Leon Șimanschi, Nistor Ciocan, Georgeta Ignat și Dumitru Agache, 1996, p. 143, nr. 105. Originea sa grecească este dovedită și de faptul că o mărturie hotarnică din 21 aprilie 1784, dată negustorului amintit pentru un loc și o casă din **Mahalaua Grecilor**, este scrisă cu litere slavone, dar **în limba greacă!** (ASBT, Documente, XXIII/3).

²⁷ N. Iorga, *St. și doc.*, vol. V, p. 237.

²⁸ Act din 6 februarie <1742> (*Condica lui Constantin Mavrocordat*, ed. cu introducere, note, indici și glosar alcătuite de Corneliu Istrati, Editura Universității „Al.I.Cuza” Iași, vol. II, 1986, nr. 1148); ed. rez. și la N. Iorga, *op. cit.*, vol. VI, p. 258.

²⁹ Vezi și descrierea din 9 iulie 1762, a abatelui Boscovich, care aflat în acea zi în trecere prin Drășani număra în sat 90 de stupi, fiecare așezat într-o bucată de trunchi de copac scobit și acoperit deasupra (*Călători străini...*, vol. IX, 1997, p. 484).

³⁰ ASI, Documente, CCLXXXIIbis/3. Prin acest act, din 5 februarie 1742, Manole se obliga să facă acolo și moară, însă pe cheltuiala mănăstirii.

³¹ *Condica lui Constantin Mavrocordat*, vol II, nr. 1060. De remarcat legăturile de afaceri ale lui Manole cu negustori evrei din Polonia.

³² Chiar dacă nu se precizează explicit, bănuim că acești negustori, alături poate de Manole și de cei doi evrei, făceau parte dintr-o breaslă meșteșugărească mai amplă

PATRIMONIUL IMOBIL

Ansamblul urban medieval Botoșani (24)

dr. Eugenia Greceanu

C. Arhitectura populară.

Includerea arhitecturii populare în analiza ansamblului medieval este justificată de tradiționalismul specific acestei creații, care permite cunoașterea caracteristicilor celui mai vechi și mai răspândit tip de locuință orașenească, predominant până în a doua jumătate a veacului al XIX-lea.

Prezentă în 1978 într-un număr impresionant de case, arhitectura populară din vatra orașului Botoșani este importantă – atât prin valoarea intrinsecă a fiecărui exemplar în parte, cât și prin gruparea lor în jurul bisericilor de breaslă, fapt care dovedește că acestea au fost locuințe obișnuite ale meșteșugarilor români.

Marele număr al caselor cu arhitectură populară din orașele vechi românești explică observațiile – evident superficiale – ale unor călători străini privind absența unor case de zid: astfel, Maximilian Friedrich Thielen afirma, în 1828, că în Botoșani există circa o mie de case (cifra de asemenea superficial aproximată, întrucât statistica din 1832 consemnează 2934 case⁵⁵) și că acestea sunt numai din lemn⁵⁶, ceea ce este evident greșit, dacă ne gândim că la această dată existau cu siguranță farmacia Gorgias, casa Bolfosu, unele case cu parter boltit de pe Calea Națională ș.a., precum și foarte multe case de negustori înstăriți sau boieri, cu pivnițe înalte de zidărie.

Din examinarea figurilor nr. 12,

13 și 16 rezultă gruparea cu precădere a caselor cu arhitectură populară în jurul bisericilor de breaslă, fapt care arată cum locuiau blănarii sau ciubotarii botoșăneni chiar atunci când ajungeau meșteri; pe de altă parte, gruparea aceluiași tip de casă în jurul unei biserici la care se cunosc numai ctitori boieri sau mari negustori – cum este de exemplu biserica Vovidenia, - dovedește că biserica de lemn a cupețului Manole, anterioară celei de zid, s-a aflat neîndoielnic și în grija unei bresle.

Până în 1978, casele cu arhitectură populară, mai apăreau: în zona străzilor Dragoș Vodă și Dobrogeanu Gherea, către periferie, însă cu o grupare densă pe care o atribuim persistenței vechii parcelări din zona dezafectată a târgului; în partea de vest a orașului, în acele „mahalalele” renumite prin frumusețea livezilor, dintre care majoritatea au dispărut; în plin centru al orașului actual, în zona de la sud de Calea Națională, cuprinsă între străzilor Vânătorilor și Unirii, mai ales pe str. Octav Băncilă. Gruparea densă – astăzi desființată – din această ultimă zonă rezultată, credem, din apropierea vadului comercial major al „drumului Hotinului”, așa cum se întâmpla și cu casele din jurul bisericii Sf. Ilie (de asemenea dispărute), parcelarea zonelor de locuințe fiind mai adunată în vecinătatea arterelor prin care pulsa viața economică a târgului.

Din punct de vedere arhitectural,

toate aceste case au fost construite pe un singur nivel și, în general, nu au avut pivniță, beciul fiind amenajat independent, în curte. Sistemul constructiv este cel cu schelet de lemn (Fachwerk) și panouri din dulapuri, îmbrăcați pe ambele fețe cu lipitură de lupt pe nuiile împletite, totul fiind acoperit cu tencuială. Încăperile au tavane din scânduri profilate, prinse de grinzile aparente ale planșeului.

Fig. 25. - Casa din str. Anastasie Panu, nr. 7: pridvor de lemn, cu arcade și soclu tencuit.

Pridvoarele și tindele cu stâlpi de lemn rămân în general nezugrăvite, cu excepția celor ce imită construcția de zidărie (casele din str. Anastasie Panu nr. 2 și 7, fig. 25). Tipurile de plan sunt foarte variate, cuprinzând schema clasică a tindei cu două (fig. 27) sau patru camere dispuse simetric, planuri cu intrarea așezată asimetric, marcată printr-un pridvor, sau chiar planuri în formă de L. Trăsătura comună o constituie nelipsitul cerdac, folosit în cele mai variate soluții: pe latura lungă (fig. 14, 28) sau pe latura scurtă a dreptunghiului de bază (fig. 29); pe două laturi (fig. 30), pe trei laturi (fig. 31), perimetral sau cu pridvor decroșat în dreptul intrării.

Fig. 26. - Casa din str. N. Iorga, nr. 14, una dintre casele copilăriei lui Nicolae Iorga (după o fotografie din 1931, arhiva D.M.I.).

În majoritatea cazurilor, sculptura în lemn este foarte simplă, decorația intervenind uneori la pazii, la modul de tratare a streășinei înfundate și la parapete. O împodobire mai bogată apare la casele

care imită parțial arhitectura de zid prin câteva accente destinate să atragă atenția asupra calității de orășean a proprietarului: decorația clasicizantă a unei singure fațade (fig. 27), pinionul cu aspirații de fronton care acuză intrarea (str. M. Kogălniceanu nr. 33-35), pridvor cu coloane toscane și fronton, detașat pe un cerdac cu decorație traforată (str. Bucovina nr. 11) și, mai rar, geamlâcuri rezervate de obicei curților din inima târgului (str. Miciurin nr. 10).

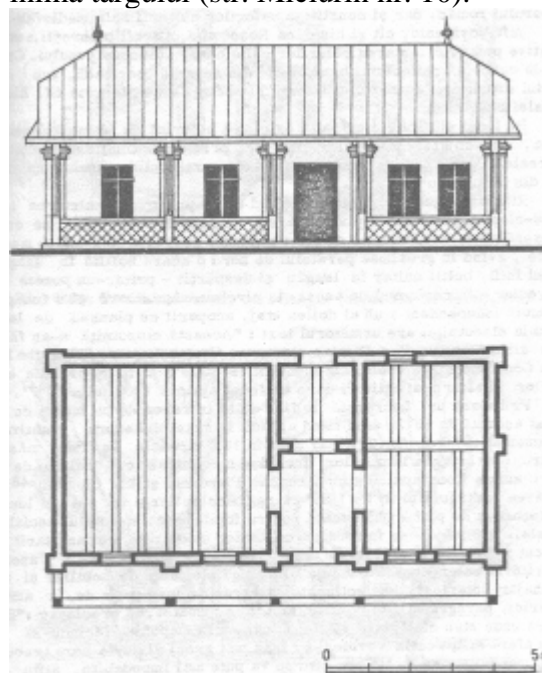

Fig. 27. - Casa Țăranu Jaba, str. O. Băncilă, nr. 11: plan și fațada principală.

O particularitate a arhitecturii populare din Botoșani o constituie tratarea unor

Fig. 28. - Casa Constantinescu, str. Stejar (stradula Sf. Ioan), nr. 2.

Fig. 29. - Casa Pîntea, str. M. Gherki (Sf. Dumitru), nr. 16.

acoperișuri cu două pante și pinioane pe

laturile scurte (fig. 14, 30), formulă considerată în general specific transilvăneană. Apariția acestor rezolvări în zona de nord a Moldovei demonstrează intensitatea relațiilor economice și culturale cu Transilvania.

Fig. 30. - Casa cu cerdac pe două laturi, str. Dochia nr. 3 (dărmată în 1980).

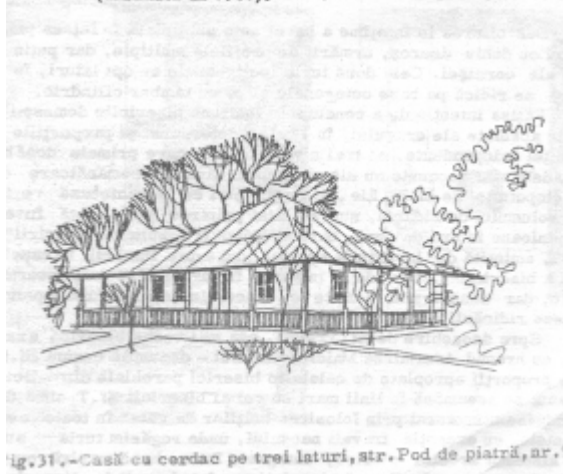

Fig. 31. - Casă cu cerdac pe trei laturi, str. Pod de piatră, nr. 1.

O formulă similară, însă în arhitectură de zid, apare la frumoasa casă din str. Pictor Grigorescu nr. 11, care ar putea fi integrată fără contrast în Măierimea Sibiului, singura nuanță față de contextul transilvănean fiind doar panta mult mai redusă a învelitorii.

În ultimii doi ani numeroase case din această categorie au fost dărâmate, fără a fi fost cel puțin cercetate și relevate pe criterii științifice. Dar și printre cele care se păstrează există multe cazuri de reparații executate cu autorizație de construcție, care le nesocotesc însemnătatea, înlăturând vechile șarpante, lărgind golurile și anihilând uneori în întregime trăsăturile vechii arhitecturi. O asemenea soartă tristă a avut, în 1980, casa din str. Stejar (stradela Sf. Ioan) nr. 1 care păstra un tip

rar de pridvor acoperit în polată și care, pe deasupra, era și una dintre casele copilăriei lui Nicolae Iorga: „Și ni tot schimbam adăpostul în case străine urmărind chiria cea mai mică și căsuța cea mai bună. Am locuit așa în fața bisericii Sfântului Ioan ...”⁵⁷

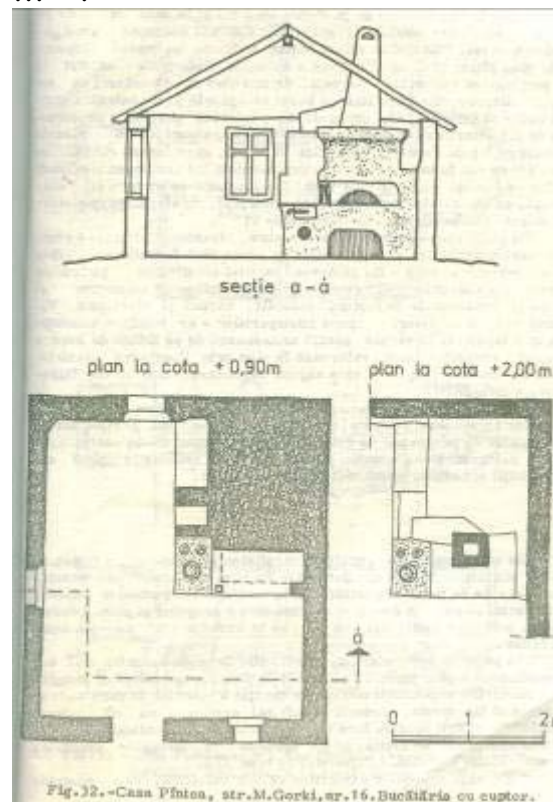

Fig. 32. - Casa Pîtea, str. M. Gorki, nr. 16. Bucătăria cu cuptor.

Regretabilă este și dispariția construcțiilor gospodărești aferente vechilor case din Botoșani: singura casă Pîtea din str. M. Gorki (Sf. Dumitru) nr. 16 păstrează bucătăria cu monumentalul cuptor moldovenesc (fig. 32), cunoscut imaginar de toți iubitorii amintirilor din copilărie ale lui Ion Creangă, dar care a devenit atât de rar încât însăși reconstruirea acestui centru al vieții de familie în casa memorială de la Humulești nu a dispus de un model autentic, recurgând la improvizații.

Valoarea artistică intrinsecă, ilustrarea locuinței orașenești medievale, vădirea organizării și a evoluției orașului vechi, exprimarea modului de viață a breslașilor, toate aceste calități conferă arhitecturii populare din Botoșani dreptul de a fi respectată și atent conservată.

NOTE

⁵⁵ A. Gorovei, *Monografia*, p.92

⁵⁶ Ibidem, p.53

⁵⁷ N. Iorga, *Drumuri și orașe din România*, p.174.

RECENZII

OCTAVIAN LIVIU ȘOVAN, *Necropola de tip Sântana de Mureș- Cernjacov de la Mihălășeni (jud. Botoșani)*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2005, 354 pag.+387 planșe

dr. Dan Gh. Teodor

Cercetările arheologice de amploare întreprinse pe teritoriul României în ultima jumătate de secol referitoare la istoria primului mileniu d.Hr. au obținut numeroase și valoroase informații pe temeiul cărora au putut fi cunoscute multiple și interesante aspecte social-economice, etno-demografice și culturale din evoluția societății locale sau privitoare la desfășurarea marilor migrații de populații dinspre estul Europei.

În acest context studierea culturii denumită de tip *Sântana de Mureș-Cernjacov* s-a bucurat de o atenție sporită din partea cercetătorilor români sau de peste hotare, atenție determinată nu numai de cunoașterea realităților dintr-o perioadă istorică deosebit de frământată, ci și de necesitatea clarificării unor importante aspecte ale continuității daco-romane în primele secole de după retragerea romană din Dacia, ca și a conținutului culturii materiale și vieții spirituale ale populației autohtone sau alogene.

În ansamblul investigațiilor arheologice efectuate până în prezent pe scară largă, cu deosebire în obiective din regiunile de la est și sud de Carpați și cu prioritate în

necropole, un loc aparte prin numărul considerabil al complexelor funerare identificate, valoarea vestigiilor descoperite și semnificația lor o prezintă fără îndoială cercetarea arheologică a necropolei birituale de la Mihălășeni, jud. Botoșani.

Elaborată inițial ca teză de doctorat, monografia necropolei de la Mihălășeni este acum valorificată exemplar de autorul ei, în condiții grafice de foarte bună calitate, sub egida editurii *Cetatea de Scaun* din Târgoviște.

Lucrarea este structurată în opt capitole, însoțită de un amplu rezumat în limba franceză, de o bogată bibliografie de specialitate, un indice general și de o ilustrație exhaustivă a descoperirilor.

De la început subliniem că prin structura coerentă a lucrării, prin prezentarea modernă a problematicii, ca și prin analiza combinatorie a materialelor descoperite lucrarea elaborată de dr. Octavian Liviu Șovan reprezintă un veritabil model de valorificare științifică a descoperirilor arheologice rezultate în urma unor cercetări sistematice, model încă rar folosit până acum în literatura de specialitate.

Fără a stăruia asupra fiecăruia din capitolele care alcătuiesc lucrarea de față, dorim să subliniem doar aspectele generale mai importante din conținutul ei, relevând în același timp contribuțiile pe care aceasta le aduce referitoare la cunoașterea nu numai a obiectivului arheologic menționat, cât mai ales cu privire la problematica specifică culturii *Sântana de Mureș* din regiunile est-carpatice, cu prioritate.

În legătură cu aceasta este necesar să evidențiem și faptul că necropola de la Mihălășeni nu este singulară în nord-estul Moldovei, ea aflându-se într-o zonă cu bogate vestigii datând din perioada secolelor III-IV, unele dintre ele prezentând o importanță istorică aparte. De aceea, determinarea celor

patru faze din evoluția necropolei de la Mihălășeni, dar mai ales precizarea limitei sale cronologice superioare, ce depășește după părerea autorului cu câteva decenii pragul dintre veacurile IV și V este de natură să ofere noi baze de discuții privind posibilitățile de reconstituire a unora din realitățile istorice din perioada respectivă.

Pentru a facilita specialiștilor înțelegerea corectă a necropolei, a evoluției ei în timp și în teren, a riturilor și ritualurilor utilizate și în final a importanței obiectivului respectiv în ansamblul monumentelor aparținând culturii *Sântana de Mureș*, autorul prezintă *corpus*-ul exhaustiv al descoperirilor, în care sunt inserate, după scheme bine concepute, mormintele de inhumație și incinerație cu caracteristicile și inventarul lor, gropile rituale, platformele de incinerație, lăcașul de cult și obiectele descoperite, cu tipologia inventarului și cronologia relativă și absolută.

În afară de marea varietate a inventarului descoperit, pe baza căruia a fost posibilă fixarea unor repere cronologice și tipologice, a diversității riturilor și ritualurilor funerare (dovadă a unei perioade de profunde și semnificative schimbări în sfera mentalităților), a existenței obiectelor de port diferențiate, consecință nu numai a unor practici magico-religioase, ci și rezultatul unor directe influențe venite din partea civilizației romane și care s-au grefat în timp pe tradițiile seculare ale lumii barbare, importantă ni se pare încercarea de a dovedi la Mihălășeni existența unui lăcaș de cult, probabil creștin de la sfârșitul secolului al IV-lea și începutul secolului al V-lea și a 36 de morminte considerate de asemenea creștine. Alături de acestea sunt demne de subliniat și unele din concluziile autorului formulate ca rezultat al analizelor întreprinse vizând caracterul indubitabil roman al unor practici funerare (morminte cu lespezi de piatră, orientările creștine etc.), numărul relativ mare al importurilor din imperiu, existența unor elemente tradiționale locale, în speță dacice, precum și procentele, variate de la un complex funerar la altul, a elementelor etno-culturale alogene, germanice și sarmatice. Precizarea acestora cu deosebită claritate oferă specialistului posibilitatea de a contura mai bine trăsăturile conținutului culturii *Sântana de Mureș* în zona de nord-est a Moldovei și, prin comparație, a întregului areal extra-carpatic în care ea s-a difuzat.

În legătură cu analiza pe care autorul lucrării o face situației social-economice, etno-demografice și politice din perioada de existență a culturii *Sântana de Mureș* în regiunile de la nordul Dunării de Jos în general, reținem și faptul că el discută, deși numai succint și problema procesului de romanizare, mai ales a zonelor rămase în afara granițelor fostei provincii romane Dacia, un rol predominant în desfășurarea și împlinirea acestui proces având fără îndoială inegalabilul fenomen de spiritualitate care a fost și a rămas de-a lungul veacurilor aici, - creștinismul. Fără a nega importanța aparte a noii religii în procesul de romanizare al dacilor liberi, socotim totuși că în aceste zone el nu a putut avea decât rezultate limitate, schimbările petrecute în sfera mentalităților, mai ales în cele de natură religioasă, fiind îndeobște lente și în orice caz greu de realizat fără derularea lor în paralele cu factori interdependenți, tot atât de importanți, din domeniul social, economic, cultural, și în ultimul rând politic. Pentru înțelegerea corectă a începuturilor pe scară largă a procesului de romanizare în teritoriile extra-carpătice mai ales, a continuării lui aici până în secolul al VI-lea nu trebuie omis faptul că, implementarea creștinismului s-a făcut în contextul unor continuu adaosuri de populație latinofonă (transfugi, prizonieri, deplasări organizate de grupuri romanice etc.), la care trebuie adăugată existența multiplelor relații comerciale cu imperiul, prestigiul lui economic și politic, ce a reprezentat permanent un eficient sprijin pentru autohtonii nord dunăreni, confrunțați adesea cu nenumărate valuri de migratori, statul roman fiind în același timp un model de viață superior pentru întreaga lume carpato-dunăreană din vecinătatea lui.

O problemă care merită o anumită nuanțare și o mai atentă argumentare socotim că este aceea a limitei cronologice superioare a necropolei de la Mihălășeni, în particular și a culturii *Sântana de Mureș*, în general din zonele de la sud și est de Carpați, limită cronologică, pe care autorul o acceptă până în prima jumătate a secolului al V-lea d.Hr. Într-adevăr, așa cum unii specialiști de mai multă vreme au acceptat, limita superioară a acestei culturi depășește în mod clar pragurile dintre secolele IV și V, observațiile stratigrafice înregistrate în unele așezări și necropole, tipologia unor piese vestimentare de podoabă

și de cult, unele obiecte de import, precum și numismatica, oferind argumente incontestabile pentru o atare încadrare. Este și cazul necropolei de la Mihălășeni, care credem că a fost utilizată încă o anumită vreme dincolo de anul 400. Pentru prelungirea existenței ei în această vreme, dovezile pe care autorul le aduce în sprijin considerăm că sunt suficient de relevante și convingătoare.

Socotim că este bine venit și faptul că lucrarea prezintă succint și rezultatele unor analize antropologice, precum și paleobotanice și paleozoologice pentru ofrandele depuse în morminte. Adăugând, așa cum am mai amintit, că lucrarea este însoțită de o bogată bibliografie de specialitate, însumând peste 250 titluri de referință de primă importanță, de un număr de 387 de planșe, precum și grafice, scheme și hărți, ilustrând exhaustiv caracteristicile

mormintelor, inventarul lor, analizele combinatorii ale pieselor prezentate etc. avem astfel imaginea exactă a unei activități științifice de mare anvergură depusă de autor cu pasiune și competență pentru valorificarea exemplară a unui obiectiv arheologic de o netăgăduită însemnătate istorică și arheologică.

În acest context subliniem din nou maniera modernă de prezentare a descoperirilor din această mare necropolă, cercetată sistematic integral, acribia analizelor întreprinse și mai ales contribuțiile științifice aduse de prezenta lucrare monografică, care va impulsiona fără îndoială cercetările viitoare întreprinse pentru cunoașterea istoriei primului mileniu d.Hr. în regiunile de la nordul Dunării de Jos.

